

Historisch Onrecht: erkenning door strijd

Een onderzoek naar de invloed van maatschappelijke verandering op de roep om erkenning van historisch onrecht van etnische groepen

Masterscriptie

Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief

Universiteit Utrecht

Faculteit der Letteren

Begeleider: dr. P.A.M. Malcontent

13 mei 2011

Carsten Brunsveld

3076369

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Opkomst van de roep om erkenning	
1.1 Inleiding	13
1.2 Claims in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog	15
1.3 Claims door Japanse Amerikanen	22
1.4 Claims door inheemse volken	29
2. Maatschappelijke veranderingen en de erkenning van historisch onrecht	
2.1 Inleiding	39
2.2 Turbulente ontwikkelingen	41
2.3 Oorzaken voor het ontstaan van eisen door etnische groepen	45
2.4 Rechtenstrijd	50
Conclusie	61
Literatuurlijst	63

Inleiding

Het verleden lijkt niet langer tot het verleden te behoren. Nog dagelijks komen er berichten in het nieuws van individuen of groepen die compensatie verlangen van een andere groep, institutie of staat voor gebeurtenissen die zich in het verleden hebben voorgedaan. Voor het straffen van oorlogsmisdadigers is het nooit te laat, bewijst het proces van John Demjanjuk, de vermeende 90-jarige kampbewaarder in de Tweede Wereldoorlog, die onlangs de eis van zes jaar cel tegen zich hoorde uitspreken.¹ Nu er sprake is van tal van regime veranderingen in de Arabische wereld wordt het slechts afwachten voordat de eerste processen worden aangespannen tegen de vroegere leiders voor gebeurtenissen die zich vele jaren geleden hebben voorgedaan.

Bloedige, gewelddadige en onderdrukkende geschiedenissen kunnen niet langer onbesproken blijven. Dit is niet altijd zo geweest. Tot vlak na de Tweede Wereldoorlog werd niet stilgestaan bij dit verleden. De staat was soeverein en onschendbaar. Het was niet mogelijk om de staat op wat voor manier dan ook aan te klagen. In de laatste decennia heeft er een transformatie plaatsgevonden van de manier waarop in Westerse landen wordt gekeken naar de nationale geschiedenis. Stonden de geschiedenisboeken tot de Tweede Wereldoorlog nog vol met het heroïsch verleden van het 'vaderland', tegenwoordig krijgt de gewelddadige manier waarop de staat zich in het verleden soms heeft gemanifesteerd veel aandacht.²

De geschiedschrijving is veranderd van een nationale geschiedschrijving naar een geschiedschrijving van een gesegegreerde samenleving. Aanvankelijk lag de nadruk op de staat en de ontwikkeling van de staat, tegenwoordig ligt de nadruk binnen de geschiedschrijving op ras, klasse, geslacht en seksualiteit. De herinneringen aan de 'gouden eeuw' van een land hebben plaatsgemaakt voor de erkenning van degenen die in het verleden te maken hebben gehad met slavernij, die mishandeld, vermoord en vergeten zijn.³ Staten hebben een boetekleed aangedaan en er is een groeiende politieke bereidheid om historische schuld te erkennen.

Dit proces is tot stand gekomen door veranderingen in de maatschappij. Etnische groepen organiseerden zich en stonden kritisch ten opzichte van de staat en het verleden van de staat. Deze groepen werden zich bewust van hun eigen geschiedenis en verwoordden claims tot erkenning en herstel van de staat. Etniciteit is een sociologische en antropologische aanduiding voor een groep die er in geslaagd is culturele verschillen met andere groepen zichtbaar te maken en nadruk heeft weten

---

¹ Zes jaar cel geëist tegen Demjanjuk, *De Volkskrant* (23 maart 2011).

² Jeffrey K. Olick and Brenda Coughlin, 'The Politics of Regret: Analytical Frames', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 37.

³ John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 24.

te leggen op de overeenkomsten binnen de groep. Verschillen en overeenkomsten kunnen alleen duidelijk worden, als de groep in contact staat met andere groepen.⁴

Waar komt deze verandering vandaan? Waarom zijn staten nu bereid tot erkenning en compensatie van gebeurtenissen uit het verleden? Dit is een recent fenomeen, waar nauwelijks onderzoek naar gedaan is. Culturele en maatschappelijke veranderingen hebben geleid tot claims op het gebied van historisch onrecht. Het doel van dit onderzoek is om de maatschappelijk culturele omgeving in kaart te brengen van de eerste claims met betrekking tot historisch onrecht. Vanuit dit kader kan duidelijkheid worden geschapen over het ontstaan van deze claims. Er zal aan de hand van een literatuurstudie onderzocht worden, wanneer de eerste claims op het gebied van historisch onrecht zijn verwoord. Bovendien wordt onderzocht welke claims er door etnische groepen zijn verwoord en wanneer dat is gebeurd. In dit onderzoek worden de claims van etnische groepen als Joden, Japanse Amerikanen en inheemse volkeren uitgelicht.

Door onderzoek te doen naar de eerste claims die zijn verwoord door etnische groepen kan duidelijkheid worden verkregen in welke historische context dit gebeurde. Daarom zal er in dit onderzoek in het bijzonder worden stilgestaan bij de historische context. Welke sociale en culturele veranderingen traden er op waardoor etnische groepen na decennia, soms eeuwen, erkenning verlangden van gebeurtenissen uit het verleden?

Historical injustice

In de onderzoeksliteratuur worden verschillende termen door elkaar gebruikt om gruwelijkheden die plaats hebben gevonden tegen etnische groepen te verwoorden. Duco Hellema spreekt over *historical crimes and injustices*⁵, John Torpey spreekt over *past injustices*⁶ en Elazar Barkan spreekt over *historical injustices*⁷. In dit onderzoek is gekozen om het begrip te vertalen als *historisch onrecht*. Er is gekozen voor een Nederlandse vertaling om zo de leesbaarheid van het onderzoek te vergroten.

Hoewel de geschiedenis vol staat met gruwelijke gebeurtenissen, is het opvallend dat niet al deze gebeurtenissen worden aangeduid als historisch onrecht. Barkan stelt zich dan ook de vraag wanneer de maatschappij een actie of beleid aanduidt als historisch onrecht en wanneer daar geen sprake van is. Op basis daarvan formuleert Barkan de volgende definitie:

'historical injustices are those that have ended even though their consequences continue to impact on the survivors.'⁸

---

⁴ E.J. Hobsbawn, 'Ethnicity and Nationalism in Europe Today', in: *Antropology Today* 8 (1992) 4.

⁵ Duco Hellema, *The Marketization of Historical Justice* (Utrecht 2010) 4

⁶ John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 3.

⁷ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) XXX.

⁸ Ibidem, XXX.

Slachtoffers krijgen slechts in beperkte mate de mogelijkheid om hun verleden aan te kaarten. Degenen die nog dagelijks de consequenties voelen voor dat wat er in het verleden is gebeurd en in staat zijn om een efficiënte politieke en morele aanhang te mobiliseren kunnen hun vroegere daders verantwoordelijk houden.

Restorative justice

Dit onderzoek gaat over het erkennen en herstellen van gebeurtenissen uit het verleden. Dit is een ingewikkeld proces, omdat de gebeurtenissen waarover wordt gesproken vaak tientallen, soms wel honderden jaren geleden hebben plaatsgevonden. Hierdoor is de primaire manier waarop in de Westerse landen wordt omgegaan met misdaden, het strafrecht, niet van toepassing. Historisch onrecht valt niet onder de normale justitiële praktijk. Het herstellen en erkennen van historisch onrecht is een specifiek onderdeel van *restorative justice*. *Restorative justice* is een relatief nieuw begrip binnen de criminologie, de term werd voor het eerst gebruikt aan het eind van de jaren zeventig van de 20^e eeuw. Ruth Ann Strickland stelt dat *restorative justice* de mogelijkheid geeft aan alle partijen die een rol hebben in een bepaalde misdaad tot samenwerking te komen, om zo herstel van een misdaad te bewerkstelligen en op die manier toekomstige schade te voorkomen. Deze partijen zijn de slachtoffers, de daders en de gemeenschap waarbinnen het delict heeft plaatsgevonden.⁹ Binnen het proces van *restorative justice* wordt sterk de nadruk gelegd op het emotionele en materiële verlies van slachtoffers. Daarnaast is de dialoog tussen de betrokkenen van groot belang.¹⁰ Het proces van *restorative justice*, richt zich op de behoeften van slachtoffers en de gemeenschap en concentreert zich minder op de schuld van de dader.¹¹ In het geval van historisch onrecht gaat het om het herstellen van gruwelijkheden die in het verleden hebben plaatsgevonden.

Herstel

Het herstellen van historisch onrecht dient als een middel om in het reine te komen met het verleden. Vaak wordt dit in verband gebracht met compensatie van de slachtoffers, in veel gevallen financiële compensatie. Echter, de term herstel is breder. John Torpey stelt dat herstel een groot aantal verschillende kernmerken heeft. Zoals 'restitutie, compensatie, rehabilitatie en voldoening geven door de gewelddadigheden uit het verleden te erkennen en het geven van garanties om herhaling te voorkomen'.¹² Volgens Torpey is de verspreiding van de ideeën over mensenrechten na de Tweede Wereldoorlog van dusdanige invloed geweest, dat misdaden begaan tegen mensen, of dit

---

⁹ Ruth Ann Strickland, *Restorative Justice* (New York 2004) 1.

¹⁰ Ibidem, 1, 2.

¹¹ Ibidem, 1, 2.

¹² John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 4.

nu in het heden of het verleden gebeurd is, als onrechtmatig kunnen worden aangeduid en slachtoffers moeten daarvoor gecompenseerd worden. Het gaat over een breed aantal gruwelijkheden, met een groot aantal slachtoffers. Hierdoor is de term herstel de meest gebruikte term om te refereren aan het proces van genoegdoening van historisch onrecht.¹³ Dit wordt onderbouwd door Posner en Vermeule. Zij stellen dat herstel geen duidelijke conceptuele grenzen heeft. Een groot aantal verschillende vormen van beleid, programma's en beslissingen kunnen worden aangeduid als herstel.¹⁴

De claims die worden opgesteld door slachtoffers van historisch onrecht kunnen twee beweegredenen hebben. Ten eerste kan een claim worden verwoord vanwege het gegeven dat een slachtoffer, hoewel het om gruwelijkheden uit het verleden gaat, nog steeds de nadelen ondervindt van de vroegere onderdrukking. In dit geval heeft de eis tot herstel voornamelijk betrekking op economisch gebied. Daarnaast kan een claim tot herstel een sterk symbolisch karakter hebben. Het gaat in dit geval niet om economisch gewin van een groep slachtoffers van historisch onrecht, maar om het verlangen van een sociale of etnische groep tot erkenning van gruwelijkheden uit het verleden, aldus Torpey.¹⁵

Vraagstelling en methodologie

Het doel van dit onderzoek is om de ontstaansgeschiedenis van claims met betrekking tot historisch onrecht in kaart te brengen. Er zal aan de hand van een literatuurstudie onderzocht worden wanneer de eerste claims op het gebied van historisch onrecht zijn verwoord. Naast de vraag wanneer de claims zijn verwoord, is het ook van belang te kijken naar de inhoud van deze claims. Wat verlangen etnische groepen van de daders van historisch onrecht? Tot slot worden de historische omstandigheden uitgelicht waarin deze claims tot stand kwamen. Wat veranderde er in Westerse landen dat etnische groepen claims verwoordden op het gebied van historisch onrecht, terwijl deze claims daarvoor niet werden geuit? In dit onderzoek zal een antwoord worden gezocht op de volgende vraag:

In hoeverre is er sprake van een verband tussen maatschappelijke veranderingen in Westerse landen na de Tweede Wereldoorlog en de opkomst van een roep om erkenning van historisch onrecht van verschillende etnische groepen in deze samenlevingen?

---

¹³ John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 4.

¹⁴ Eric A. Posner en Adrian Vermeule, 'Reparations for Slavery and other Historical Injustices', in: *Columbia Law Review* 103 (2003) 691.

¹⁵ John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 10.

Om een antwoord te krijgen op de hoofdvraag is een tweetal deelvragen geformuleerd. De eerste deelvraag luidt: wat zijn de eerste claims met betrekking tot historisch onrecht die verwoord zijn door etnische groepen en wanneer werden deze claims verwoord? De tweede deelvraag luidt: zijn er aanwijsbare maatschappelijke culturele veranderingen in de jaren zestig en zeventig die de roep tot erkenning hebben beïnvloed?

Onderzoek naar het ontstaan van claims op het gebied van historisch onrecht levert meerdere antwoorden op. Het geeft duidelijkheid over de eisen van etnische groepen tot erkenning en herstel van gruwelijkheden uit het verleden. Beantwoording van de deelvragen geeft ook een verklaring over de maatschappelijke context waarin de claims van deze groepen zijn ontstaan.

Het onderzoek is als volgt opgebouwd: het begint met de *Status Questionis*, waarin uitgelicht wordt hoe dit onderzoek zich verhoudt tot andere onderzoeken naar historisch onrecht. De deelvragen worden behandeld in Hoofdstuk 1 en Hoofdstuk 2. Ten slotte zal in de Conclusie een antwoord gegeven worden op de hoofdvraag.

Status Questionis

In de loop der jaren is veel geschreven over herstel, compensatie en historisch onrecht. De onderwerpen van deze onderzoeken zijn, net als de begrippen, zeer breed. Daarnaast zijn de onderwerpen niet geheel vrij van controverses. De voor- en tegenstanders van herstelpolitiek manifesteren zich duidelijk in de literatuur, zoals wordt opgemerkt in het artikel van Posner en Vermeule.¹⁶

Over historisch onrecht wordt veel geschreven. Bestaande onderzoeken spitsen zich voornamelijk toe op de verschillende claims die in de loop der jaren zijn verwoord en de reactie van overheden op deze claims.¹⁷ Er worden ook sterke morele publicaties uitgegeven, die veel aandacht besteden aan de verplichting van staten over te gaan tot herstel en erkenning van historisch onrecht.¹⁸ Binnen juridische kaders is veel geschreven over de mogelijkheden die internationale mensenrechtenverdragen bieden, om herstellingspogingen te doen met betrekking tot historisch

---

¹⁶Eric A. Posner en Adrian Vermeule, 'Reparations for Slavery and other Historical Injustices', in: *Columbia Law Review* 103 (2003) 689.

¹⁷ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000). Max du Plessis en Stephen Peté, *Repairing the Past? International Perspectives on Reparations for Gross Human Rights Abuses* (Oxford 2007). Pablo de Greiff, 'Part 1 Case Studies', in: Pablo de Greiff, *The handbook of reparations* (Oxford 2006) 21- 450. John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 9-22.

¹⁸ Janna Thompson, *Taking responsibility for the past: Reparation and historical justice* (Cambridge 2002).

onrecht.¹⁹ Posner en Vermeule hebben voornamelijk getracht een schema te bewerkstelligen, waarin kan worden bepaald of een overheid moet overgaan tot herstel en/of erkenning van historisch onrecht en hoe dit vervolgens vorm kan krijgen.²⁰ John Torpey besteedt in de introductie van zijn boek *Politics and the Past* een groot gedeelte aan de verschillende claims en herstelpogingen die in de loop der jaren zijn gedaan. Daarnaast gaat hij in op de populariteit van het onderwerp en de steeds grotere bereidheid van staten over te gaan tot het erkennen van historisch onrecht. Ook wordt in het artikel ingegaan op het begrip herstel en het historische verloop van *transitional justice*.²¹

Hoewel er veel over historisch onrecht wordt geschreven, is het onderzoek naar de historische ontwikkeling van dit onrecht beperkt. Er zijn zeer weinig artikelen of boeken over de opkomst of het ontstaan van claims met betrekking tot historisch onrecht. De literatuur bestaat tot nu toe vooral uit een opsomming of beschrijving van geëiste claims zoals hierboven beschreven, onderzoek over het hoe en waarom is nauwelijks voor handen. Er bestaat weinig duidelijkheid over de vraag waarom sociale of etnische groepen op een bepaald moment claims voor herstel of erkenning verwoorden. Elazar Barkan, Duco Hellema, Richard Falk, Jeffrey Olick en Brenda Coughlin zijn in bepaalde mate ingegaan op deze vraag. De artikelen van deze schrijvers zullen hieronder worden toegelicht, met als doel aan te tonen dat het huidige onderzoek een veld beslaat waar nog maar zeer beperkt duidelijkheid over bestaat.

Elazar Barkan: Guilt of Nations

Na de Tweede Wereldoorlog begonnen etnische groepen eisen voor erkenning en compensatie te verwoorden met betrekking tot historisch onrecht. Elazar Barkan beschrijft in zijn boek *The Guilt of Nations* verschillende claims en de erkenning en compensatie van deze claims. Volgens Barkan deed de eerste vorm van herstel door een dader aan een slachtoffer zich voor na de Tweede Wereldoorlog.²² Dit is volgens Barkan een vroeg voorbeeld van herstelpogingen. Pas in de jaren zestig en zeventig gingen diverse etnische groepen claims verwoorden op het gebied van historisch onrecht. Deze groepen eisten erkenning en compensatie voor wat hen was aangedaan.

---

¹⁹ Max du Plessis, 'Reparations and International Law: How are Reparations to be Determined (past wrong or current effects), against whom, and what form should they take?', in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 147-176. Pablo de Greiff, 'Part 2 Thematic Studies', in: Pablo de Greiff, *The Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 451-700.

²⁰ Eric A. Posner en Adrian Vermeule, 'Reparations for Slavery and other Historical Injustices', in: *Columbia Law Review* 103 (2003) 689.

²¹ John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003).

²² Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) XXIII.

Volgens Barkan heeft de opkomst van de *Civil Rights Movement* en de politiek van de *Great Society* grote invloed gehad op de totstandkoming van claims door etnische groepen tot erkenning van historisch onrecht in de Verenigde Staten. De *Great Society* was een nieuw politiek gedachtegoed van president Johnson in de jaren zestig en was sterk gericht op politieke moraliteit. De *Civil Rights Movement* streed succesvol voor gelijke burgerrechten van de Afro-Amerikanen. De *Civil Rights Movement* en de *Great Society* bewerkstelligden een groeiend bewustzijn, van zowel de burger als de overheid, over het bestaan van minderheden en zorgden voor de aanvaarding van etnische pluriformiteit in de Verenigde Staten.²³

Barkan stelt dat deze maatschappelijke veranderingen er in de Verenigde Staten voor zorgden dat de benodigde ruimte, voor etnische groepen om herstel en/of compensatie voor historisch onrecht te vragen, ontstond. De groeiende legitimiteit van groepsidentiteiten binnen de staat vormde de basis voor de opkomst van een roep om herstel van historisch onrecht, oftewel het verwoorden van claims.²⁴

Duco Hellema : The Marketization of Historical Justice

In het artikel *The Marketization of Historical Justice* schrijft Duco Hellema over de opkomst van claims op het gebied van historisch onrecht. Hij verklaart deze opkomst vanuit een historisch perspectief. Inzicht in de historische omstandigheden waarin deze groepseisen zijn verwoord kan een verklaring bieden waarom eisen tot erkenning van historisch onrecht zijn verwoord, aldus Hellema.²⁵

De jaren zeventig vormden volgens Hellema het beginpunt voor de opkomst van claims op het gebied van historisch onrecht.²⁶ In de jaren zeventig verdwenen de progressieve idealen van de jaren vijftig en zestig.²⁷ Er ontstond een meer gefragmenteerde maatschappij die gericht was op individuele ontwikkeling. In de jaren zeventig verlangden groepen en individuen erkenning van de eigen identiteit. Een eigen geschiedenis en erkenning door de staat van gebeurtenissen uit het verleden. Dit kwam doordat algemene en universele idealen verzwakten.²⁸ Het ging deze groepen om specifieke individuele rechten waarover zij in onderhandeling gingen met staten, maar ook andere instituties, zoals kerken.²⁹ Vanuit dit kader spreekt Hellema ook over de 'marketization of

---

²³ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) XXVII.

²⁴ Ibidem, XXVII.

²⁵ Duco Hellema, *The Marketization of Historical Justice* (Utrecht 2010) 4.

²⁶ Ibidem, 4.

²⁷ Ibidem, 7.

²⁸ Ibidem, 7.

²⁹ Ibidem, 8.

historical justice', etnische groepen gingen strijden voor eigen rechten, omdat het vertrouwen in collectieve sociale hervormingen verdween.³⁰

Richard Falk: 'Reparations, international law, and global justice: a new frontier'

Richard Falk schrijft in zijn artikel '*Reparations, international law, and global justice: a new frontier*' dat er na de Tweede Wereldoorlog een verandering heeft plaatsgevonden op het gebied van internationale wetgeving. Falk richt zich in zijn artikel specifiek op de ontwikkelingen binnen de wetgeving, in tegenstelling tot veel andere auteurs op het gebied van historisch onrecht en herstel problematiek.³¹

Tot 1948 bestond er geen internationale wetgeving die bescherming bood aan burgers. De burger was overgeleverd aan de gunsten van de staat. Dit veranderde in 1948 met het vastleggen van de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* en de convenanten uit 1966, waarmee de civiele en politieke rechten van individuen werden beschermd.³² Ondanks deze verdragen beschouwden de meeste overheden zich nog als soevereine machten die hun opvattingen van territoriale superioriteit niet wilden opgeven. De meeste staten gingen niet over tot implementatie van de juridische vorming van individuele rechten.

Dit veranderde met het ontstaan van non-gouvernementele organisaties. Deze organisaties voerden de druk op overheden op, om mensenrechten te implementeren.³³ Hieruit kwam een nieuw fenomeen voort. Implementatie en bescherming van mensenrechten werd een moreel doel van staten. Overheden werden zich bewust dat zij stappen moesten nemen om recht te laten gelden voor gebeurtenissen uit het verleden, om zo een vernieuwde politieke legitimiteit te verkrijgen. Erkenning en compensatie van een gewelddadig verleden, bleek een manier waarop staten legitimiteit verkregen of herkregen binnen de internationale samenleving en onder de burgers.³⁴

Jeffrey Olick and Brenda Coughlin: 'The politics of regret: analytical frames'

In het artikel '*The politics of regret*' van Jeffrey K. Olick en Brenda Coughlin wordt naar de sociale en culturele ontwikkelingen gekeken die hebben geleid tot politieke spijtbetuigingen van historisch onrecht.³⁵

---

³⁰ Duco Hellema, *The Marketization of Historical Justice* (Utrecht 2010) 8.

³¹ Richard Falk, 'Reparations, International Law and Global Justice', in: Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 480.

³² Ibidem, 489.

³³ Ibidem, 489.

³⁴ Ibidem, 490.

³⁵ Jeffrey K. Olick and Brenda Coughlin, 'The Politics of Regret: Analytical Frames', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 38.

Historisch bewustzijn is geen universeel gegeven, maar verschilt enorm tussen groepen. Dit werd duidelijk in de 19de eeuw. In het natievormingsproces in de 19de eeuw werd geschiedenis een middel om een gezamenlijk verleden te krijgen en daarmee de groep te legitimeren. Echter, geschiedenis als enige legitimering van de natie was te beperkt voor de complexe maatschappijen in Westerse landen en was daarom gedoemd te mislukken.³⁶ Na de Tweede Wereldoorlog werd duidelijk dat het nationalisme en de vorming van één gezamenlijke geschiedenis was mislukt. Dit werd versterkt door moderne communicatiemiddelen, die lieten zien dat van een gezamenlijke groep niet gesproken kon worden.

De moderne maatschappij, waarin het individu zelf in staat is keuzes te maken staat haaks op de poging een collectieve identiteit vorm te geven. Kenmerken van de moderne tijd zijn, onder andere, de grote verscheidenheid aan geschiedenissen, tegengestelde claims en een grote verscheidenheid aan percepties. Het einde van de natiestaat zorgde voor de opkomst van spijtbetuigingen, doordat de natie niet langer de geschiedenis kon dicteren.

Huidig onderzoek

De nadruk in het boek *Guilt of Nations* van Elazar Barkan ligt voornamelijk op de beschrijving van de verschillende claims, die zijn verwoord door etnische groepen. Desondanks geeft Barkan een verklaring voor de totstandkoming van eisen door etnische groepen in de Verenigde Staten. Volgens Barkan zijn er twee oorzaken, namelijk *The Great Society* en *The Civil Rights Movement*.

Duco Hellema legt sterk de nadruk op de ontwikkelingen in de jaren zeventig als argument voor het ontstaan van eisen voor de erkenning van historisch onrecht. Terwijl Richard Falk constateert dat de ontwikkelingen binnen de internationale wetgeving, de toegenomen juridische mogelijkheden op het gebied van mensenrechten en het ontstaan van maatschappelijke organisaties hebben geleid tot implementatie van de mensenrechtenverdragen. De morele druk op staten nam toe en dit heeft onder andere geleid tot de erkenning van historisch onrecht.

Jeffrey Olick en Brenda Coughlin hebben door middel van een historisch overzicht laten zien op welke manieren de geschiedschrijving is veranderd. In de 19de eeuw had de geschiedschrijving een natievormend doel. Dit ging ten koste van een groot aantal groepen binnen de staat. Na de Tweede Wereldoorlog kon dit niet langer worden volgehouden. De afnemende macht van de natiestaat vormde het begin van de eis tot erkenning en compensatie van gruwelijkheden uit het verleden door etnische groepen.

---

³⁶ Jeffrey K. Olick and Brenda Coughlin, 'The Politics of Regret: Analytical Frames', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 54.

De verschillende onderzoeken naar het ontstaan van eisen tot erkenning en compensatie van historisch onrecht richtten zich zeer specifiek op bepaalde onderdelen. Specifieke ontwikkelingen in de jaren zestig en zeventig dienen als verklaring voor het ontstaan van eisen door etnische groepen. De verschillende academici hebben getracht een onderdeel uit te lichten en dat te gebruiken als verklaring voor het ontstaan van eisen door etnische groepen. In dit onderzoek zal dat niet gebeuren. Er zal nadruk worden gelegd op het gegeven dat niet één facet heeft geleid tot het ontstaan van eisen voor erkenning van historisch onrecht door etnische groepen, maar dat een groot aantal facetten hiervan de oorzaak is.

Dit onderzoek zal trachten een aantal onderdelen die onder andere worden genoemd in de verklaringen van Elazar Barkan, Duco Hellema, Richard Falk, Jeffrey Olick en Brenda Coughlin nader te belichten en deze ook kritisch te toetsen.³⁷ In dit onderzoek wordt geconcludeerd dat er geen eenduidige verklaring is voor het ontstaan van eisen voor erkenning van historisch onrecht. Het ontstaan van eisen door etnische groepen is mede bepaald door de opeenstapeling van gebeurtenissen en ontwikkelingen in een bepaalde periode, de jaren zestig en zeventig, en de plek waar deze gebeurtenissen plaatsvonden.

---

³⁷ Hoofdstuk 2 vanaf pagina 46.

Hoofdstuk 1

Opkomst van de roep om erkenning

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven wanneer de eerste claims op het gebied van historisch onrecht zijn verwoord door etnische groepen. In deze beschrijving worden de achtergrond op basis waarvan claims zijn verwoord en de processen tot erkenning van claims toegelicht.

Herstelbetalingen

Herstelbetalingen na een oorlog zijn een relatief oud gegeven. De aanvallende partij van een oorlog moest gedwongen betalingen doen aan de aangevallen partij om de schade van een oorlog te compenseren. Na de Eerste Wereldoorlog vonden er beruchte herstelbetalingen plaats, vastgelegd in het Verdrag van Versailles. Duitsland moest zeer grote bedragen betalen aan de overwinnaars. Deze betalingen drukten op de nationale economie van het land. Barkan merkt op dat de herstelbetalingen die Duitsland werden opgelegd in de publieke herinnering een oorzaak vormden voor de Tweede Wereldoorlog.³⁸

De methode waarbij de overwinnaar de aard en/of de hoogte van herstelbetalingen voor het aanvallende land bepaalt, en daarbij ook 'moreel gelijk' heeft in de keuzes die hij maakt, wordt 'Victor's Justice' genoemd. Dit was een gebruikelijke methode. Na de Tweede Wereldoorlog zocht het toenmalige West-Duitsland (Bundes Republik Deutschland, BRD) naar een andere vorm van herstelbetalingen. Een vrijwillige compensatie aan de slachtoffers van de oorlog, waarin zij compensatie konden betalen aan de meest getroffen slachtoffers van de oorlog, onder andere Joden en zigeuners. Op deze wijze probeerde de BRD verantwoordelijkheid te nemen voor de gebeurtenissen die hadden plaatsgevonden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Door deze herstelbetalingen deed de BRD afstand van de gruwelijkheden en trachtte het herstel te bewerkstelligen.³⁹ Zo werd een nieuwe vorm van herstelbetalingen na een oorlog geïntroduceerd. Dit wordt onderbouwd door John Torpey⁴⁰, Duco Hellema⁴¹, Posner en Vermeule⁴² en Olick en Coughlin⁴³.

---

³⁸ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) XXIII.

³⁹ Ibidem, 23.

⁴⁰ John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 4.

⁴¹ Duco Hellema, *The Marketization of Historical Justice* (Utrecht 2010) 2.

Elazar Barkan noemt drie historische situaties waaruit claims tot herstel zijn voortgekomen. De eerst aan te wijzen situatie is na de Tweede Wereldoorlog, toen ook andere slachtoffers van de oorlog werden gecompenseerd. Barkan noemt het voorbeeld van de compensatie die de Amerikaanse overheid in de jaren tachtig heeft betaald aan Japanse Amerikanen, die na de aanval op Pearl Harbor in 1941 in interneringskampen terecht kwamen. De tweede aan te wijzen situatie is na de val van de Sovjet Unie en het einde van de Koude Oorlog. Sovjetstaten hadden privé-eigendommen toegeëigend en die moesten nu weer teruggegeven worden aan de rechtmatige eigenaars. Tot slot, eisten inheemse groepen, oud-koloniën en nakomelingen van slaven erkenning van historisch onrecht dat hen was aangedaan. Zij wilden als staatsburgers worden behandeld en verlangden erkenning van hun inheemse status.

In dit hoofdstuk worden claims belicht die door drie verschillende groepen zijn verwoord na aanleiding van bepaalde historische gebeurtenissen. Ten eerste worden claims besproken van Joodse organisaties met betrekking tot geleden schade in de Tweede Wereldoorlog. Daarna zullen claims worden besproken van Japanse Amerikanen, na aanleiding van de internering van Japanse Amerikanen als gevolg van de aanval op Pearl Harbor in 1941. Ten slotte zullen de claims beschreven worden die zijn verwoord door inheemse volken in de Verenigde Staten. In dit hoofdstuk zullen de claims die zijn verwoord na de val van het Sovjet systeem niet behandeld worden, omdat deze claims niet vallen onder de eerste claims die door groepen in de samenleving zijn verwoord. Eisen voor herstel en compensatie van historisch onrecht door slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, Japanse Amerikanen en inheemse groepen zijn eerder geformuleerd dan de eisen van slachtoffers van het Sovjet systeem. Dit onderzoek gaat over de culturele en maatschappelijke context waarin de eerste eisen van historisch onrecht zijn geformuleerd en daardoor worden de eisen van Sovjet slachtoffers niet behandeld. Hoewel deze compensatie werd betaald, vond er in Duitsland een opvallende kentering plaats op de manier waarop er in de jaren zestig werd aangekeken tegen de Duitse geschiedenis.

---

⁴² Eric A. Posner en Adrian Vermeule, 'Reparations for Slavery and other Historical Injustices', in: *Columbia Law Review* 103 (2003) 694.

⁴³ Jeffrey K. Olick and Brenda Coughlin, 'The Politics of Regret: Analytical Frames', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 56.

1.2. Claims in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog

Duitsland heeft miljarden uitgegeven als compensatie aan slachtoffers van de Nazi's. Dit begon vrijwel direct na de Tweede Wereldoorlog. Er is veel gedaan om herstel te bewerkstelligen voor de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog. De herstelprogramma's waren gericht op het wegnemen en/of compenseren van de schade voortvloeiend uit het Nazi verleden.⁴⁴

Het tot stand komen van de herstelprogramma's was een ingewikkeld juridisch proces. Volgens de bestaande internationale wetgeving van dat moment was de nieuwe Duitse staat alleen verplicht compensatie te betalen aan buitenlanders binnen de staat en inwoners van de bezette gebieden. Duitsland was niet verplicht om compensatie te betalen aan Duitse burgers en staatsloze burgers.

Al gedurende de jaren dertig, toen de Nazi's grote acties hielden in Duitsland tegen de Joodse inwoners, waren er Joodse organisaties die deze juridische problematiek aankaartten. Zij konden echter niet rekenen op veel steun. Gedurende de oorlog benadrukten Joodse organisaties deze problematiek herhaaldelijk bij de geallieerden en pleitten zij voor een speciale reactie op het Nazi regime na de oorlog.⁴⁵ De regering Roosevelt ontving gedurende de oorlog duizenden claims door voornamelijk gevluchte Duitse en Oostenrijkse Joden die Amerikaans staatsburger waren geworden.⁴⁶ Uiteindelijk leidde dit tijdens de *Reparation Conference* in 1945 in Parijs tot de *Paris Reparation Agreement*, een speciaal vastgestelde clause voor compensatie van staatsloze burgers en inwoners van Duitsland. Deze overeenstemming was het eerste juridische document dat erkenning gaf aan individuele rechten op compensatie na gruwelijkheden begaan door een staat. Dit betekende echter niet dat er een nieuwe internationale standaard was gecreëerd die er op toezag dat individuele rechten op herstel werden gewaarborgd. Dit zou pas later gebeuren.⁴⁷

Ondanks de afspraken in de *Paris Reparation Agreement* kwamen de herstellingspogingen voor slachtoffers moeizaam op gang, dankzij een gebrek aan prioriteit. De geallieerden waren direct na de Tweede Wereldoorlog meer gericht op de berechting van de daders. Daarnaast belette het snel

---

⁴⁴ Regula Ludi, 'Historical Reflections on Holocaust Reparations: Unfinished Business or an Example for other Reparations Campaigns?', in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 122.

⁴⁵ Ibidem, 124.

⁴⁶ Constantin Goschler, 'Jewish Property and the politics of restitution in Germany after 1945', in: Martin Dean, Constantin Goschler en Philipp Ther, *Robbery and Restitution: The conflict over Jewish property in Europe* (New York 2007)114.

⁴⁷ Regula Ludi, 'Historical Reflections on Holocaust Reparations: Unfinished Business or an Example for other Reparations Campaigns?', in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 124,125.

veranderende politieke landschap duidelijke coördinatie op het gebied van herstel voor slachtoffers. De geallieerden vielen immers uit elkaar in twee kampen, geografisch verdeeld in Oost en West. De geallieerden, met uitzondering van de Sovjet-Unie, begonnen echter wel direct na het einde van de oorlog met het opzetten van programma's en wetgeving voor de teruggave van geconfisceerd bezit door de Nazi's aan de rechtmatige eigenaren of nabestaanden van de eigenaren. Dit gebeurde niet centraal, maar binnen de eigen bezettingszones.⁴⁸ De nadruk van herstel kwam dus te liggen op eigendomsrestitutie. De verantwoordelijkheid voor financiële compensatie voor de slachtoffers kwam bij Duitsland te liggen.

Het financieel compenseren van slachtoffers voor de geleden schade was echter een moeizaam proces. Directe compensatie aan slachtoffers was een juridisch drama, omdat duidelijke juridische richtlijnen ontbraken. De strafzaken die in Neurenberg gehouden werden, hadden een blijvende invloed op de ontwikkeling van internationale wetgeving met betrekking tot misdaden tegen de menselijkheid. Daarmee werd een belangrijke stap gezet richting de wetgeving met betrekking tot mensenrechten. Toch bleef het herstel van historisch onrecht op juridisch gebied achter, omdat er geen aandacht was voor de slachtoffers.⁴⁹ Ondanks dat groeide in West-Duitsland het bewustzijn dat de Duitse bevolking een verplichting had richting de slachtoffers. De Duitse regering die in 1949 was gevormd, legde grote nadruk op compensatie van de slachtoffers. In september 1951 stelde de toenmalige bondskanselier Konrad Adenauer:

"In our name, unspeakable crimes have been committed and demand compensation and restitution, both moral and material, for the persons and properties of the Jews who have been so seriously harmed."⁵⁰

De gruwelijkheden die hadden plaatsgevonden gedurende de Tweede Wereldoorlog hadden het internationale imago van Duitsland ernstig beschadigd. Daarnaast speelden schuldgevoelens een zeer belangrijke rol door de grote nadruk op herstel en compensatie in het beleid van de regering Adenauer. Hij leidde West-Duitse kabinetten van 1949 tot 1963. Door serieuze pogingen te ondernemen om tot een gesprek te komen met de slachtoffers, voornamelijk Joden, distantieerde West-Duitsland zich van het Nazi verleden en verbeterde daarmee zijn internationale imago.

---

⁴⁸ Roy L. Brooks, 'German Compensation for National Socialist Crimes', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 61.

⁴⁹ Regula Ludi, 'Historical Reflections on Holocaust Reparations: Unfinished Business or an Example for other Reparations Campaigns?', in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 125,126.

⁵⁰ Roy L. Brooks, 'German Compensation for National Socialist Crimes', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 61.

In 1952 vond er een ontmoeting plaats tussen verschillende Joodse organisaties en de Duitse overheid. De Joodse organisaties hadden zich georganiseerd in de *Conference on Jewish Material Claims against Germany*. Het doel van deze samenkomst was te onderhandelen over Joodse claims die geëist waren tegen de Duitse staat. Voor het eerst vonden directe gesprekken plaats tussen vertegenwoordigers van voormalige daders en slachtoffers, zonder de externe beperkingen of druk van de landen die de oorlog hadden gewonnen. Gelijktijdig vonden er directe onderhandelingen plaats tussen Israël en West- Duitsland. Dit leidde uiteindelijk tot twee verschillende herstelbetalingen. West-Duitsland zou de nieuwe Israëlische staat goederen en diensten verlenen. De afspraken tussen West-Duitsland en de overkoepelende organisatie *Conference on Jewish Material Claims against Germany* verplichtte West-Duitsland om wetten tot stand te doen komen waarin zou worden vastgelegd dat Joodse slachtoffers van nazi geweld compensatie zouden krijgen.⁵¹ De *Bundesentschädigungsgesetz* (de federale vergoedingswet) kwam in 1953 tot stand. Deze wet richtte zich in het bijzonder op claims die te maken hadden met speciale discriminerende belastingen en de verwoesting of plundering van Joods bezit gedurende de periode dat de Nazi's aan de macht waren. Echter, een groot deel van de hersteleisen werd door deze wetgeving nog genegeerd. Zo was er nog geen wetgeving die in ging op de schade van het verlies van bezit dat gestolen was door het Duitse rijk, de Nationaal Socialistische partij of gelieerde instituties. Dit leidde uiteindelijk in 1957 tot de totstandkoming van de *Bundesrückerstattungsgesetz* (Federale restitutie wetgeving). Deze wetgeving gold echter wel alleen voor gestolen goederen die zich bevonden in het territorium van West-Duitsland of West-Berlijn. Daarnaast moesten mensen die restitutie eisten afkomstig zijn uit West-Duitsland of landen waarmee West-Duitsland diplomatieke banden mee had. Daarmee werden de restitutie eisers woonachtig in Oost-Europa buiten spel gezet.⁵²

Deze nieuwe manier van het komen tot herstelbetalingen kan gezien worden als een voorzichtig begin van nieuwe herstelpolitiek. Voorzichtig, omdat het voorstel nog niet breed gedragen werd, de oppositie was hevig. Zo beschouwde een groot deel van de Duitse bevolking herstelbetalingen aan slachtoffers niet als een noodzakelijkheid of verplichting. Ook was het opvallend dat West-Duitsland schuld erkende voor misdaden die begaan waren door de Nazi's, terwijl Oost-Duitsland en Oostenrijk dit niet deden. Bovendien weigerden Israëliërs zich te verzoenen met de Duitsers. Pragmatisme leidde uiteindelijk tot toestemming van het parlement. De nieuwe

---

⁵¹ Roy L. Brooks, 'German Compensation for National Socialist Crimes', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 62.

⁵² Constantin Goschler, 'Jewish Property and the politics of restitution in Germany after 1945', in: Martin Dean, Constantin Goschler en Philipp Ther, *Robbery and Restitution: The conflict over Jewish property in Europe* (New York 2007) 123.

Israëlische staat had namelijk te maken met een forse overheidsschuld en compensatie van het oorlogsverleden zou geld opleveren.⁵³

Dat de BRD erkende juridische verantwoordelijkheid te dragen ten opzichte van de Joodse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, diende als voorbeeld voor toekomstige internationale wetgeving op het gebied van herstelproblematiek. Tot die tijd waren Joodse claims geweigerd en niet gerepresenteerd in de onderhandelingen na de overgave van Duitsland. Juridisch was het zelfs zo, dat noch de Israëlische staat, noch Joodse organisaties claims konden vorderen voor Holocaust slachtoffers, gezien het gegeven dat de Israëlische staat gedurende de Tweede Wereldoorlog nog niet bestond. Joodse organisaties werden niet erkend door de internationale wetgeving. Dit werd echter genegeerd in de Israëlisch-Duitse afspraken en zouden hierdoor als een voorbeeld dienen voor toekomstige claims tot herstel van gruwelijkheden uit het verleden.⁵⁴

Opleving oorlogsverleden en het einde van de na-oorlogsejaren

In het midden van de jaren zestig was de algemene houding waarmee in West-Duitsland werd aangekeken tegen het Nazi verleden veranderd. Dit kwam onder andere tot uiting toen de christendemocraat Ludwig Erhard, in lijn met de meerderheid van de Duitse bevolking, in 1965 in de Bundestag verklaarde dat “de na-oorlogseperiode ten einde was gekomen.” Daarmee wilde hij zeggen, dat de BRD niet langer schuld hoefde te dragen voor het Nazi verleden. De slachtoffers hadden immers financiële compensatie gekregen en het Nazi verleden was op een juiste manier afgesloten. De wetgeving die in de jaren vijftig tot stand was gekomen, was ten uitvoer gebracht. In West-Duitsland was een oplossing gevonden voor de vele claims tot restitutie.⁵⁵ Dit wordt onderkend door Regula Ludi in het boek *Repairing the Past?*. Volgens haar vond de Duitse overheid in 1965 dat herstel voor slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog was afgesloten.⁵⁶

Echter, dit bleek niet het geval. Constantin Goschler merkt, in zijn boek *Robbery and Restitution*, terecht op dat een groot deel van het aantal restitutie claims nog niet in behandeling was genomen, omdat deze buiten de Duitse restitutiewetgeving vielen. Dit verklaart de grote toename

---

⁵³ Regula Ludi, ‘Historical Reflections on Holocaust Reparations: Unfinished Business or an Example for other Reparations Campaigns?’, in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 127.

⁵⁴ Ibidem, 128.

⁵⁵ Constantin Goschler, ‘Jewish Property and the politics of restitution in Germany after 1945’, in: Martin Dean, Constantin Goschler en Philipp Ther, *Robbery and Restitution: The conflict over Jewish property in Europe* (New York 2007) 125.

⁵⁶ Regula Ludi, ‘Historical Reflections on Holocaust Reparations: Unfinished Business or an Example for other Reparations Campaigns?’, in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 136.

van restitutieclaims in de jaren negentig, met de Duitse eenwording en het einde van de koude oorlog.⁵⁷

Daarnaast was er nog een opvallende ontwikkeling. Ondanks het gegeven dat de Duitse overheid en de bevolking het restitutieproces in de jaren zestig hadden afgesloten was er in de jaren zestig door tal van ontwikkelingen een hernieuwd bewustzijn ontstaan van de gruwelijkheden van de Tweede Wereldoorlog. Dit kwam onder andere door de hernieuwde internationale pogingen tot de veroordeling van belangrijke figuren die in de top van Nazi Duitsland hadden gezeten. Deze zaken kregen zeer veel publieke aandacht, ook buiten de BRD. Een zeer bekend voorbeeld was de veroordeling van Karl Adolf Eichmann, 'architect van de Holocaust', in 1961. Met dit proces kwamen de gruwelijkheden van het nazi regime opnieuw onder de aandacht en dit leidde onder andere in BRD tot een groot maatschappelijk debat over schuld en verantwoordelijkheid. Wat opvalt is dat deze toegenomen aandacht niet leidde tot hernieuwde pogingen om restitutie te bewerkstelligen.⁵⁸ De Duitse overheid beschouwde immers dat de na-oorlogse jaren waren afgesloten.

Echter, culturele en maatschappelijke ontwikkelingen vanaf de jaren zestig veranderden veel in hoe men aankeek tegen het oorlogsverleden. In de BRD zorgde de Duitse historicus Fritz Fischer voor een aardverschuiving in het historisch bewustzijn. In 1961 kwam zijn boek *Griff nach der Weltmacht* uit. Dit boek behandelde het Duitse expansionisme in de Eerste Wereldoorlog. Fischer toonde aan dat de doelen die gesteld waren in de Eerste Wereldoorlog, namelijk expansionisme van het Duitse rijk, niet kort voor 1914 waren verwoord. Het verlangen om van Duitsland een wereldmacht te maken speelde al geruime tijd en kon op steun rekenen van de Duitse elite. Daarmee toonde Fischer ook aan dat Hitlers doelen om een groot rijk te bewerkstelligen niet uniek waren in de Duitse geschiedenis. Kortom Hitler bouwde voort op een al langer bestaand verlangen om van Duitsland een wereldrijk te maken.⁵⁹ Dit stond haaks op de heersende historische lijn van die tijd die het Hitler-tijdperk beschouwde als een ramp die Duitsland was overkomen. Daarmee toonde Fischer indirect aan dat Hitlers ideeën niet voortkwamen uit zijn eigen brein, maar dat de ambitie om wereldmacht te zijn al voor de Eerste Wereldoorlog waren verwoord door andere Duitsers. Daarmee

---

⁵⁷ Constantin Goschler, 'Jewish Property and the politics of restitution in Germany after 1945', in: Martin Dean, Constantin Goschler en Philipp Ther, *Robbery and Restitution: The conflict over Jewish property in Europe* (New York 2007) 126.

⁵⁸ Regula Ludi, 'Historical Reflections on Holocaust Reparations: Unfinished Business or an Example for other Reparations Campaigns?', in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 136.

⁵⁹ Charles S. Maier, *The Unmasterable Past: History, Holocaust, and German National Identity* (London 1988) 4.

was de periode 1933-1945 niet een onderbreking van een 'normale' geschiedenis, maar vormde deze een onderdeel van de Duitse geschiedenis.⁶⁰

Het boek had een enorme impact op het denken over de oorlog in de BRD. Dit wordt ondermeer onderbouwd door de historicus Bosworth. Hij stelt dat de filosofische, politieke en morele zekerheden in West-Duitsland plotseling werden aangetast door het boek van Fischer.⁶¹ Er werd furieus gereageerd op de het boek van Fischer, niet alleen door collega historici, maar ook door de Duitse politiek. Zo werd in 1964 een subsidie ingetrokken die de regering had verstrekt aan Fischer om lezingen te geven in de Verenigde Staten.⁶² Het historisch debat bleef niet beperkt tot andere historici en de politiek. Fischers thesis kreeg maatschappelijke aandacht en vrijwel alle media, krant, week- en maandbladen en radio- en televisieuitzendingen, besteedden tijd aan Fischers werk.⁶³ Wat centraal stond in het debat was de manier waarop in de BRD het oorlogsverleden was verwerkt. Tot aan de jaren zestig werd de Tweede Wereldoorlog betreurd, maar beschouwde de Duitse bevolking de Tweede Wereldoorlog als een volkomen unieke gebeurtenis. De gruwelijkheden waren voortgekomen uit het beleid van één persoon, namelijk Hitler. Patrick Dassen en Ton Nijhuis noemen dit in hun boek, *Gegijzeld door het verleden*, 'het catastrofe-model'. Daarmee bedoelen zij, dat de nazi periode werd beschouwd als een ramp die Duitsland was overkomen.⁶⁴ De nadruk bij het na-oorlogse Duitsland lag op wederopbouw en het afsluiten van het verleden. Dit verklaart onder meer de felle tegenreacties op het boek van Fischer.

De nieuwe Duitse staat kreeg met het historisch onderzoek van Fischer wel veel te verduren. De Duitse geschiedenis bleek een geschiedenis van machtswellustelingen die bereid waren tot groot bloedvergieten om bepaalde doelen te bereiken. De vraag die dit tot gevolg had in de Duitse maatschappij was: "Wat zegt dat over de huidige Duitse samenleving?" Onder aanvoering van jonge intellectuelen kwam de Duitse geschiedenis, maar ook de politieke cultuur, onder een vergrootglas te liggen in de jaren zestig, zeventig en tachtig. Wat in het land ook maar neigde naar een vorm van legitimering van het nationalisme, kwam onder vuur te liggen in de media en het openbare debat.⁶⁵ Dit had onder andere tot gevolg dat er een taboe heerste op Duits slachtofferschap. Dit werd als

---

⁶⁰ Patrick Dassen en Ton Nijhuis, 'Geschiedenis, identiteit en taboe: de tegenwoordigheid van het verleden in de Bondsrepubliek', in: Patrick Dassen en Ton Nijhuis, *Gegijzeld door het verleden: controverses in Duitsland van de historikerstreit tot het Sloterdijk-debat* (Amsterdam 2001) 12.

⁶¹ Ibidem, 54.

⁶² Ibidem, 55.

⁶³ Patrick Dassen en Ton Nijhuis, 'Geschiedenis, identiteit en taboe: de tegenwoordigheid van het verleden in de Bondsrepubliek', in: Patrick Dassen en Ton Nijhuis, *Gegijzeld door het verleden: controverses in Duitsland van de historikerstreit tot het Sloterdijk-debat* (Amsterdam 2001) 12.

⁶⁴ Ibidem, 12.

⁶⁵ Ibidem, 13.

ongepast beschouwd, omdat daarmee eventueel een poging werd gedaan om de Holocaust te relativiseren. Duitse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog stonden in geen verhouding met Holocaust slachtoffers. De algemene tendens was dat Duits slachtofferschap zorgde voor een 'nivellering van de slachtoffers', aldus Dassen en Nijhuis.⁶⁶

Dit lijkt in schril contrast te staan met de uitspraak van politicus Ludwig Erhard die in 1965 in de Bundestag aangaf dat de na-oorlogse periode ten einde was. De periode waarin de BRD herstelbetalingen deed aan de slachtoffers van het nazi geweld kwam ten einde, maar de beleving van het oorlogsverleden vormde in West-Duitsland een onderwerp dat leidde tot een breed maatschappelijk debat. Dit had tot gevolg dat er een groeiende aandacht uit ging naar slachtoffers van het nazi geweld. Dit werd versterkt door een groeiende generatiekloof in de jaren zestig tussen jongeren die de oorlog niet hadden meegemaakt en een oudere generatie die de oorlog wel had meegemaakt. Steeds meer jongeren beschuldigden hun ouders van het wegstoppen en/of negeren van het nazi verleden.

Kritiek op de oudere generatie had onder andere tot gevolg dat de herstelbetalingen die waren gedaan in de jaren vijftig te beperkt werden gevonden. Immers andere groepen slachtoffers, zoals de zigeuners, gedwongen arbeiders en homoseksuelen, die in de eerste herstelbetalingen genegeerd waren, hadden ook recht op herstel.⁶⁷ Deze maatschappelijke ontwikkeling leidde uiteindelijk tot nieuwe claims van bovengenoemde groepen. Deze werden echter niet direct, maar pas eind jaren tachtig en negentig naar voren gebracht. De grootste claims waren bijvoorbeeld gericht op de rol van bedrijven die samenwerkten met de Nazi's. Buiten het feit dat zij produceerden voor de Nazi's, hadden zij gedurende de oorlog zeer veel gedwongen arbeiders in dienst gehad. Deze mensen verlangden restitutie voor wat hen was overkomen. Daarnaast kregen Zwitserse banken gedurende de jaren negentig te maken met claims, doordat er tijdens de oorlog veel geld op bankrekeningen was gestort, dat vaak gestolen was van nazi slachtoffers. De Zwitserse banken kwamen gedurende de jaren negentig steeds meer onder druk te staan, om openheid van zaken te geven.⁶⁸ Tot slot leidde de val van de muur in 1989 tot een groeiend aantal claims van voornamelijk Oost-Europese Joden en Oost-Europese Joodse organisaties, die tot aan '89 geen recht hadden op

---

⁶⁶ Patrick Dassen en Ton Nijhuis, 'Geschiedenis, identiteit en taboe: de tegenwoordigheid van het verleden in de Bondsrepubliek', in: Patrick Dassen en Ton Nijhuis, *Gegijzeld door het verleden: controverses in Duitsland van de historikerstreit tot het Sloterdijk-debat* (Amsterdam 2001) 14.

⁶⁷ Regula Ludi, 'Historical Reflections on Holocaust Reparations: Unfinished Business or an Example for other Reparations Campaigns?', in: Max du Plessis and Stephen Peté, *Repairing the past? International perspectives on reparations for gross human rights abuses* (Oxford 2007) 137.

⁶⁸ Ibidem, 138.

restitutie.⁶⁹ In 1998 kregen de eerste achttienduizend Oost-Europese Holocaust overlevenden compensatie voor wat hen was overkomen in de Tweede Wereldoorlog.⁷⁰

1.3. Claims door Japanse Amerikanen

Aan het eind van de jaren zestig formuleerde de belangrijkste Japans-Amerikaanse burgerorganisatie *Japanese American Citizens League* (JACL) de eerste claims na aanleiding van de internering in 1942 van 120.000 Amerikanen van Japanse afkomst. Voordat wordt ingegaan op de inhoud, het draagvlak en de maatschappelijke gebeurtenissen die leidden tot erkenning van de geëiste claims, zal eerst kort de geschiedenis van de geëiste claims toegelicht worden.

Geschiedenis geleden schade

Al eind jaren dertig begon de FBI met het verscherpt controleren van Japanners in de Verenigde Staten, naar mate de spanning tussen de beide landen toenam. Dit gebeurde om eventuele spionnen te ontmaskeren. Na de aanval op Pearl Harbor in december 1941, waarbij een groot deel van de Amerikaanse vloot tot zinken werd gebracht, ontstond een rassenhetze tegen Japanners in Amerika. Dit gold niet alleen voor de Japanners die nog maar kort in de Verenigde Staten woonden, zogenaamde ‘eerste generatie immigranten’, maar ook Japanse immigranten waarvan de kinderen in de Verenigde Staten waren geboren of Japanse Amerikanen die al enkele generaties in de Verenigde Staten woonden. De eerste immigranten kwamen rond 1880 in de Verenigde Staten. Door hen nu te vervolgen was er sprake van discriminatie op basis van ras.⁷¹ Na Pearl Harbor waren veel Amerikanen waren overtuigd van het feit dat een Japanner altijd een Japanner bleef en daardoor altijd een bedreiging vormde voor de Amerikaanse staat.

De paranoia werd gevoed door tal van ‘verhalen’ die de ronde deden. Japans-Amerikaanse vissersboten zouden Japanse marineschepen hebben ingelicht en Japans-Amerikaanse boeren zouden hun gewassen zo geplant hebben dat dit geheime boodschappen doorgaf aan Japanse

---

⁶⁹ Constantin Goschler, ‘Jewish Property and the politics of restitution in Germany after 1945’, in: Martin Dean, Constantin Goschler en Philipp Ther, *Robbery and Restitution: The conflict over Jewish property in Europe* (New York 2007) 126.

⁷⁰ Hubert Kim, ‘German reparations: institutionalized insufficiency’, in Roy L. Brooks, *When Sorry Isn’t Enough* (London 1999) 78.

⁷¹ Eric K. Yamamoto en Liann Ebesugawa, ‘Report on Redress: The Japanese American Internment’, in Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006)259,260.

spionage vliegtuigen.⁷² Duitse en Italiaanse immigranten kregen niet te maken met discriminatie, terwijl de Verenigde Staten ook oorlog voerde met hun landen van herkomst. De Verenigde Staten had direct na de aanval op Pearl Harbor ook de oorlog aan Italië en Duitsland verklaard. In het geval van Duitse of Italiaanse immigranten werd per individu bekeken of men schuldig of onschuldig was aan eventuele samenwerking met de Duitse of Italiaanse regimes.⁷³ Daarbij moet wel gesteld worden dat Japan als enige van de drie landen waaraan de Verenigde Staten de oorlog verklaarde ook daadwerkelijk een aanval had gedaan op het Amerikaanse grondgebied.

Dat de Japanse Amerikanen daadwerkelijk een bedreiging vormden voor de Amerikaanse veiligheid was niet gebaseerd op feiten, maar kwam voort uit raciale vooronderstellingen. Men baseerde op basis van de etnische achtergrond of men loyaal zou zijn aan het land waar men woonde. Hierdoor werd er geen onderscheid gemaakt tussen Japaners en Japanse Amerikanen. Van de 120.000 geïnterneerde Japanners was tweederde Amerikaans staatsburger.⁷⁴ De internering kon rekenen op een brede steun vanuit de publieke opinie. Donna Nagata stelt in haar boek *Legacy of Injustice* dat de internering dan ook niet het gevolg was van de dreiging die uitging van de Japans-Amerikaanse bevolking, maar dat de internering sterk discriminerend was. Nagata onderbouwt dit door het procentuele aantal geïnterneerden te vermelden op Hawaï en het Amerikaanse vasteland. Op Hawaï werd slecht 1% van de Japanse Amerikanen geïnterneerd, terwijl op het Amerikaanse vasteland 90% van de Japanse Amerikanen werd geïnterneerd. Dit kwam onder meer doordat de bevolking op Hawaï voor meer dan één derde bestond uit Japanse Amerikanen. Daarnaast was de bevolking op Hawaï meer pluralistisch en etnisch tolerant dan op het vasteland.⁷⁵

De rassenhetze in de Verenigde Staten leidde uiteindelijk in februari 1942 tot de uitvoer van *executive order 9066*. Met dit bevel gaf president Roosevelt de mogelijkheid aan de Amerikaanse militaire staf om een deel of alle inwoners van zogenaamde 'militaire gebieden' te verwijderen, mochten zij de nationale veiligheid bedreigen. Militaire gebieden, waren zones die tactisch belangrijk waren of in de omgeving lagen van Amerikaanse legerbases. Deze bedreiging bestond uit het eventueel saboteren of bespioneren van Amerikaanse legeronderdelen.⁷⁶ Dit bevel kwam voort uit het gegeven dat kort na de aanval op Pearl Harbor twee Amerikaanse marineschepen voor de kust

---

⁷² Donna K. Nagata, *Legacy of Injustice: exploring the cross-generational impact of the Japanese American Internment* (New York 1993) 2.

⁷³ Eric K. Yamamoto en Liann Ebessugawa, 'Report on Redress: The Japanese American Internment', in Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 261.

⁷⁴ Donna K. Nagata, *Legacy of Injustice: exploring the cross-generational impact of the Japanese American Internment* (New York 1993) 2.

⁷⁵ Ibidem, 3.

⁷⁶ Roy L. Brooks, 'Japanese American redress and the American political process: A unique achievement?', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 158.

van Californië tot zinken waren gebracht door Japanse onderzeeërs. Deze aanval resulteerde in de aanname dat Japanse handlangers in Amerika informatie hadden doorgegeven aan deze onderzeeërs.

Hoewel het bevel van Roosevelt op het eerste gezicht niet specifiek gericht was op mensen van Japanse afkomst, werd deze order wel ras specifiek geïmplementeerd. Dit zorgde uiteindelijk tot de massadetentie van Japanse Amerikanen uit de Westkust.⁷⁷ Direct na de aanval op Pearl Harbor pakte de FBI 1500 Japanse Amerikanen op. Het ging hier om vrijwel alle leiders van de Japans Amerikaanse gemeenschappen. Daarna bood de Amerikaanse overheid in eerste instantie de mogelijkheid aan de Japanse Amerikanen om vrijwillig de Westkust te verlaten. Hier konden de Japanse Amerikanen geen gehoor aan geven. Het was onmogelijk om in korte tijd hun bezittingen te verkopen. Hierdoor ging de Amerikaanse overheid uiteindelijk over tot de internering van de Japanse Amerikanen in kampen tussen maart en augustus 1942 onder toezicht van het Amerikaanse leger.

Doordat de Japans Amerikaanse bevolking tot vlak voor hun internering niet op de hoogte werd gebracht van de details van haar verplaatsing waren de economische verliezen enorm. Huizen, auto's, boerderijen, persoonlijke bezittingen en land moesten voor een fractie van hun waarde worden verkocht of werden achtergelaten. Bovendien werd men niet op de hoogte gebracht waar men naar toe zou gaan.⁷⁸ Allereerst werden de Japanse Amerikanen samengebracht in verzamelcentra die langs de Westkust waren opgezet, waarna ze vanaf mei 1942 in zogenaamde 'relocation centers' werden ondergebracht, wat zich het best laat vertalen als 'herverplaatsing centra'. Deze bevonden zich in het Amerikaanse binnenland verspreid over een aantal staten. Nagata noemt deze kampen in haar boek concentratiekampen. Dit doet zij bewust, omdat het hier ging om kampen die waren omheind en werden bewaakt door bewapende soldaten. De Japanse Amerikanen leefden er in moeilijke omstandigheden, door een gebrek aan sanitaire voorzieningen en een beperkte leefomgeving. Zo leefden de Japanse Amerikanen in barakken waar de gezinnen in kamers werden ondergebracht. De 'War Relocation Authority' (WRA) was verantwoordelijk voor de internering en moest er op toe zien dat, ondanks de omstandigheden, de Japanse Amerikanen dezelfde behandeling kregen als andere Amerikaanse burgers. Er was echter aan veel gebrek in de kampen, zoals aan voldoende medisch toezicht en zorg, mogelijkheden om te werken en de scholing voor kinderen.⁷⁹

---

⁷⁷ Eric K. Yamamoto en Liann Ebesugawa, 'Report on Redress: The Japanese American Internment, in Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006)263.

⁷⁸ Donna K. Nagata, *Legacy of Injustice: exploring the cross-generational impact of the Japanese American Internment* (New York 1993) 3.

⁷⁹ Ibidem, 9.

Vanaf 1943 kregen Japanse Amerikanen de mogelijkheid om het kamp te verlaten. Deze mogelijkheid deed zich alleen voor als een vragenlijst, waar de loyaliteit van de Japanse Amerikanen uit zou kunnen blijken, naar behoren was ingevuld en een loyaliteitseed werd afgelegd. Hieruit zou moeten blijken dat de Japanse Amerikanen geen verraders waren en de Amerikaanse staat dienden. Als men bereid was hieraan te voldoen, mocht het kamp worden verlaten. Het was alleen niet toegestaan om zich te vestigen aan de Westkust. Het aantal Japanse Amerikanen dat hier gehoor aan gaf, bleef beperkt. Voornamelijk jongeren vertrokken uit de kampen. Ouderen en gezinnen hadden psychische en emotionele stress ondervonden van de gevangenneming en vertrouwden de herplaatsingvoorstellen van de Amerikaanse overheid niet. Daarnaast was de loyaliteitseis van de Amerikaanse overheid vernederend voor de Japanse Amerikanen die hun hele leven al in de Verenigde Staten leefden. Pas in juni 1946 werden alle kampen gesloten.

Terugkeer in de maatschappij na de oorlog was voor veel Japanse Amerikanen een moeizaam proces. Veelal trok men terug naar de steden of dorpen waar men voor de oorlog ook had gewoond, deze plaatsen waren echter volkomen veranderd. Gebieden waar veel Japanners hadden samen gewoond waren in de loop der jaren gewijzigd en Japans Amerikaanse wijken waren verdwenen, omdat er ander inwoners waren gekomen. Daarnaast hadden de gruwelijkheden van de oorlog de anti-Japanse sentimenten alleen nog maar meer aangewakkerd. Hierdoor was het voor veel Japanse Amerikanen moeilijk om weer terug te keren in de maatschappij.⁸⁰ Al gedurende de internering trachtten Japanse Amerikanen procedures op te starten tegen de Amerikaanse overheid, om gevangenschap tegen te gaan. Deze pogingen faalden. De Amerikaanse overheid stelde dat de militaire noodzaak voor internering legitiem was.⁸¹

Creëren van draagvlak voor geëiste claims

Aan het einde van de jaren zestig eisten jonge Japanse Amerikanen, van wie de ouders in interneringskampen hadden gezeten, erkenning dat de internering van Japanse Amerikanen door de Amerikaanse overheid niet had mogen gebeuren en verlangden zij compensatie van de geleden schade. Vanuit de Japanse gemeenschap in de Verenigde Staten werd daar niet direct positief op gereageerd. Het verging de meeste Japanse Amerikanen goed en men vreesde, dat als deze donkere geschiedenis opnieuw aan het licht werd gebracht, dit eventueel hernieuwde discriminatie tot gevolg

---

⁸⁰ Donna K. Nagata, *Legacy of Injustice: exploring the cross-generational impact of the Japanese American Internment* (New York 1993) 14.

⁸¹ Eric K. Yamamoto en Liann Ebesugawa, 'Report on Redress: The Japanese American Internment', in Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 264.

zou hebben.⁸² Daarnaast vreesde men, dat het nastreven van herstel oude wonden zou openen en dat wilde men zich besparen. Dit waren volgens Nagata de belangrijkste redenen voor de Japanse Amerikanen om geen herstel te eisen voor het onrecht dat hen was aangedaan gedurende de Tweede Wereldoorlog. Nagata geeft in haar boek vier argumenten waarom groepen geen eisen verwoorden voor herstel en compensatie van historisch onrecht. Ten eerste, omdat groepen niet weten dat er eisen voor herstel en compensatie kunnen worden verwoord voor het onrecht dat hen in het verleden is aangedaan. Ten tweede, omdat groepen geen mogelijkheid zien of hebben om historisch onrecht aan te kaarten. Ten derde, omdat groepen weinig tot geen vertrouwen hebben dat eventuele claims serieus genomen zullen worden. Ten slotte, omdat de groepen bang zijn voor de eventuele consequenties die claims zouden kunnen hebben voor hen. Groepen die in het verleden onrecht is aangedaan en die te maken hebben gehad met racisme en discriminatie vrezen dat dit opnieuw zou kunnen gebeuren. Hierdoor bestaat de angst dat het verwoorden van claims om dit onrecht te bestrijden tot hernieuwde discriminatie zou kunnen leiden. Hierdoor zien groepen af van eisen voor herstel en compensatie van het verleden.⁸³

Echter, in de jaren zestig en zeventig veranderde de positie voor veel Japanse Amerikanen binnen de Amerikaanse maatschappij, waardoor de vraag naar compensatie en herstel toenam. Dit had een aantal oorzaken. Allereerst, doordat het aantal Japanse Amerikanen in de Verenigde Staten toenam. Ten tweede, omdat de status van Japanse Amerikanen in de Verenigde Staten verbeterde. Dit kwam vooral, omdat zij betere posities wisten te verwerven in onder andere het bedrijfsleven. Het ging veel Japanse Amerikanen economisch voor de wind. Hierdoor ontstond er een groeiend etnisch bewustzijn, men was trots op de eigen afkomst. Binnen de Amerikaanse maatschappij vonden er ook veranderingen plaats. Er ontstond binnen de Amerikaanse samenleving meer aandacht voor de etnische pluriformiteit waaruit de Amerikaanse samenleving was opgebouwd en de Amerikaanse maatschappij werd in toenemende mate kosmopolitisch. Tot slot had de groeiende internationale status van Japan als economische grootmacht een positieve invloed op de manier waarop er in de wereld werd aangekeken tegen de Japanners. Dit had invloed op de Japanse Amerikanen in de Verenigde Staten. De werkeethos van de Japanners kreeg internationaal aanzien.⁸⁴ Er vond dus een verandering plaats van de manier waarop Japanse Amerikanen aankeken tegen hun eigen status en de manier waarop de Amerikanen aankeken tegen minderheden binnen de eigen samenleving.

---

⁸² Roger Daniels, *Relocation, 'Redress, and the report: a historical appraisal'*, in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 183.

⁸³ Donna K. Nagata, *Legacy of Injustice: exploring the cross-generational impact of the Japanese American Internment* (New York 1993) 188.

⁸⁴ *Ibidem*, 189.

Deze veranderingen namen de verdeeldheid onder de Japanse Amerikanen over de te formuleren eisen voor herstel van historisch onrecht niet weg. Desondanks werden wel de eerste claims geformuleerd. Deze benadrukten hoofdzakelijk het erkennen van de fouten, die waren gemaakt door de Amerikaanse overheid, namelijk het interneren van onschuldige burgers. Men verlangde gepaste compensatie voor het onrecht dat de Japanse Amerikanen was aangedaan en men hoopte dat erkenning voorkwam dat er in de toekomst gelijke gebeurtenissen zich zouden kunnen voordoen.⁸⁵ Een groep jonge Japanse Amerikanen wist toenemende steun te verwerven onder de Japanse Amerikanen. Dit gebeurde voornamelijk door etnische studieprogramma's op universiteiten die meer inzicht gaven in de geschiedenis van Japanse immigranten in de Verenigde Staten. Hiermee hoopte men een bijdrage te kunnen leveren aan toenemende bewustwording van de geleden schade in de Tweede Wereldoorlog.⁸⁶ De *Japanese American Citizens League* (JACL) begon een campagne om de geëiste claims kracht bij te zetten. Deze campagne was gericht op politieke lobby en publieke educatie over de internering van Japanse Amerikanen gedurende de Tweede Wereldoorlog. De JACL achtte deze educatie van belang, omdat er in Amerika zeer weinig bekend was over de internering van Japanners. De Japanse Amerikanen gebruikten het voorbeeld van de *Civil Rights Movement*⁸⁷ om hun eigen zaak aan te kaarten. Het verlangen tot compensatie beschouwde men namelijk als een zaak van de gelijke burgerrechten.⁸⁸

Erkenning geëiste claims en herstelbetalingen

Mede door het ontbreken van een goede juridische basis waarop de claims waren verwoord, duurde het tamelijk lang voordat de Amerikaanse overheid overging tot compensatie en herstelbetalingen. Vanaf het einde van de jaren zeventig / begin van de jaren tachtig is een aantal maatschappelijke gebeurtenissen aan te wijzen die geleid hebben tot erkenning door de Amerikaanse overheid van historisch onrecht ten opzichte van de Japanse Amerikanen. Dit gebeurde allereerst doordat president Ford in 1976 het bevel van president Roosevelt herriep dat de militaire staf de macht mocht uitoefenen om mensen uit te sluiten van bepaalde gebieden. President Ford stelde dat dit een historische fout was. Hierop stelde president Carter in 1979 een congrescommissie in, *The Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians* (CWRIC). Deze commissie startte een onderzoek naar de internering van Japanners gedurende de Tweede Wereldoorlog. In 1983 bracht de

---

⁸⁵ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 34.35

⁸⁶ Eric K. Yamamoto en Liann Ebesugawa, 'Report on Redress: The Japanese American Internment', in Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 265.

⁸⁷ De gelijke burger beweging streed voor de verbetering en gelijke rechten van Afro-Amerikanen.

⁸⁸ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 36.

commissie haar rapport uit, waarin zij de blijvende schade beschreef die deze internering voor de slachtoffers tot gevolg had. Er werd gesteld dat de overheid zich schuldig had gemaakt aan racisme. Ook werden in 1983 processen heropend die gedurende de internering door Japanners waren aangespannen tegen de Amerikaanse overheid.

De Japans Amerikaanse herstellobby was uiteindelijk succesvol en wist compensatie te bewerkstelligen voor de internering van de Japans Amerikaanse bevolking gedurende de Tweede Wereldoorlog. Leslie Hatamiya schrijft in het artikel *Institutions and Interest Groups* dat dit succes van een aantal factoren afhankelijk was. Allereerst, doordat de tegenstand voor de totstandkoming van herstelbetalingen aan de Japans Amerikaanse bevolking beperkt bleef. Lokale veteranenorganisaties hadden bezwaar, omdat gedurende de Tweede Wereldoorlog werd gevochten tegen de Japanners en internering nodig werd geacht voor de veiligheid van het land. Zij gingen echter voorbij aan het feit dat tijdens de Tweede Wereldoorlog een groot bataljon Japanse Amerikanen een belangrijke bijdrage had geleverd aan de strijd in de Pacific. Andere tegenstand kwam van een lobbyorganisatie die stelde dat de internering van de Japanse Amerikanen wel degelijk in het belang van de nationale veiligheid was geweest. Door het racistische karakter van de organisatie kon men echter op weinig steun rekenen. Een politiek belangrijk argument was dat de Japans-Amerikaanse kiezers slechts een kleine groep stemgerechtigden vormden en dat op politiek niveau de tegenstand van compensatie beperkt was. Hierdoor konden de senatoren en leden van het Huis van Afgevaardigden vrijwel belangeloos hun stem uitbrengen. Dit kon overigens ook een nadeel zijn, doordat de Japanse Amerikanen te weinig pressie konden uitoefenen om herstel te bewerkstelligen. In het geval van de Japanse Amerikanen was het een voordeel.

De lobbystrategie van de Japanse Amerikanen was niet gericht op de verdediging van raciale issues, maar was gericht op het herstel van het fundamentele principe van gelijke kansen.

Hierdoor was men in staat een brede steun te verwerven binnen de senaat en het Huis van Afgevaardigden. Zowel liberale democraten als conservatieve Republikeinen steunden de Japans Amerikaanse herstellobby. Daarnaast zocht en vond men steun bij gelijke rechtengroeperingen en een brede groep steunbetuigers die bereid waren hun steun aan de Japans Amerikaanse lobby te geven.⁸⁹ Van groot belang was tenslotte de invloed van vier leden van het congres die van Japans Amerikaanse afkomst waren. Leslie Hatamiya stelt dat dit van cruciaal belang was voor de totstandkoming van de compensatie wetgeving. De vier congresleden hadden allen een persoonlijke

---

⁸⁹ Leslie T. Hatamiya, 'Institutions and Interest Groups: understanding the passage of the Japanese American redress bill', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 192.

connectie met de totstandkoming van de compensatiebetaling, omdat zij veteranen waren van de Tweede Wereldoorlog of omdat zij gedurende de oorlog in interneringskampen hadden gezeten.⁹⁰

Al deze ontwikkelingen leidden uiteindelijk in 1988 tot de vorming van de *Civil Liberties Act* waarbij de Amerikaanse president zijn excuses maakte namens de Amerikaanse overheid aan iedere nog levende geïnterneerde. Tevens kreeg ieder van hen 20.000 dollar als vorm van herstelbetaling.⁹¹

1.4. Claims door inheemse volken

Door de gelijke burgerbeweging (*Civil Rights Movement*) in de jaren zestig ontstond er een verandering in de houding ten opzichte van minderheden binnen de maatschappij. In de Verenigde Staten, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland werden de bevolking en de overheid zich bewust van de manier waarop de inheemse bevolking decennia lang was behandeld. Buiten de Verenigde Staten was de invloed van de *Civil Rights Movement* zichtbaar, in vrijwel de gehele Westerse wereld.⁹² De mondialisering van de media speelde hier een belangrijke rol. Dit bewustzijn werd gemotiveerd door de toegenomen mondigheid van inheemse groepen die verschillende claims verwoordden. Het verlangen ontstond om de positie van deze groepen te verbeteren en hierdoor ontstond een groeiende bereidheid om historisch onrecht te erkennen en compensatie te betalen aan de slachtoffers. Dit begon bij de Afro-Amerikanen, maar breidde zich al snel uit naar andere minderheden.⁹³ Voordat wordt ingegaan op de inhoud en het draagvlak van de geëiste claims, zal eerst het begrip inheemse volkeren toegelicht worden.

Inheemse bevolking is een zeer breed begrip. Barkan onderscheidt drie verschillende situaties waarin een oorspronkelijk in het land wonende bevolkingsgroep inheems genoemd kan worden. Ten eerste kan een bevolkingsgroep verschillen van de meerderheid van de bevolking in een land wat betreft raciale- en etnische banden. De tweede situatie waarin een bevolkingsgroep inheems genoemd kan worden is, als een oorspronkelijk in het land wonende bevolking geregeerd wordt door een koloniale minderheid, zoals het geval was in bijvoorbeeld Zuid-Afrika. Tot slot kan

---

⁹⁰ Leslie T. Hatamiya, 'Institutions and Interest Groups: understanding the passage of the Japanese American redress bill', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 194.

⁹¹ Eric K. Yamamoto en Liann Ebesugawa, 'Report on Redress: The Japanese American Internment, in Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 266-270.

⁹² Mark Newman, *The Civil Rights Movement* (Edinburgh 2004) 1.

⁹³ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 160.

een groep inheems genoemd worden als de bevolkingsgroep leeft in een land wiens regering bestaat uit een inheemse meerderheid, zoals in het geval is in bijvoorbeeld Papua-Nieuw-Guinea.⁹⁴

Indianen in Noord-Amerika

De inheemse bevolkingsgroepen in Noord-Amerika werden door de blanke bevolking indianen genoemd. In werkelijkheid waren dit allerlei zelfstandige stammen, met een eigen taal en eigen gebruiken. Herstelpogingen van de gruwelijkheden die de afgelopen vijfhonderd jaar hebben plaatsgevonden onder de inheemse bevolking van zowel de Verenigde Staten en Canada is een zeer moeizaam proces. Het gaat hier namelijk om een groot aantal verschillende gruwelijkheden die niet hebben plaatsgevonden binnen enkele decennia, maar eeuwen. Door het verdrijven en samscholen van indiaanse bevolkingsgroepen kon de vorming van de Verenigde Staten ongehinderd doorgang vinden, herstel van deze gruwelijkheden is vrijwel onmogelijk. Grote stukken land konden immers worden toegevoegd aan het Amerikaanse grondgebied. Dit teruggeven is niet meer mogelijk, omdat er al velen tientallen jaren andere eigenaren zijn.⁹⁵

Onderdrukking, onteigening en discriminatie

De Noord-Amerikaanse indianen zijn in de afgelopen eeuwen zeer slecht behandeld. Sinds de komst van de Europeanen rond 1600 hebben de indianen in Noord-Amerika geleden onder moordpartijen door zowel militairen als burgers, slavernij, oorlogen, gedwongen verplaatsing, honger, ziekte, genocide, gedwongen sterilisatie en culturele genocide. Hoeveel indianen er voor de komst van de Europeanen rond 1600 precies op het continent leefden is onduidelijk, maar de schattingen lopen in de miljoenen. Echter, in 1800 was dit aantal gereduceerd tot ongeveer 600.000 indianen.⁹⁶ Daar stopte de gruwelijkheden niet.

De nieuw opgerichte Amerikaanse staat, die kort daarvoor nog een onafhankelijkheidsstrijd had uitgevochten om zich te ontdoen van het Engels kolonialisme, trachtte snel de vrij rondtrekkende indianen binnen het Amerikaanse grondgebied aan banden te leggen. Men wist controle te krijgen over de inheemse groepen door hen verdragen te laten tekenen. De verdragen zorgden dat er controle kon worden uitgeoefend op de indianen en dat deze konden worden uitgebuit. Middels valse beloftes werd de indianen voorgehouden dat het in hun eigen belang was

---

⁹⁴ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 164.

⁹⁵ Sara Krakoff and Kristen Carpenter, 'Repairing Reparations in the American Indian Nation Context', in: Federico Lenzerini, *Reparations for Indigenous Peoples: International and Comparative Perspectives* (Oxford 2008) 252.

⁹⁶ Laurence Armand French, 'Native American Reparations: five hundred years and counting', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 241.

deze verdragen te tekenen. Zij hadden geen weet dat ze daarmee juridische verplichtingen aangingen met de Amerikaanse staat. De Amerikaanse staat probeerde zo snel mogelijk juridisch bindende controle te krijgen over de indianen, daarmee konden zij een speelbal worden voor de Amerikaanse politiek.

In 1830 werd *The Indian Removal Act* goedgekeurd door het Amerikaanse congres. Door middel van deze wet kon de Amerikaanse staat onderhandelingen beginnen met indianenstammen die leefden in de zuidelijke gebieden van de toenmalige Amerikaanse staten. De onderhandelingen vonden plaats, omdat de Amerikaanse staat verlangde dat de indianen ergens anders gingen wonen. Hoewel er daadwerkelijk onderhandelingen plaatsvonden, werden de Indianen die weigerden om te onderhandelen gedwongen om te vertrekken. Zodoende werden in het midden van de 19de eeuw tientallen indianenstammen, dan wel gedwongen of vrijwillig, verplaatst naar gebieden waar de Amerikaanse regering hen wilde hebben. Zij die weigerden kregen te maken met gedwongen verplaatsing of simpelweg executie. Hoewel de Amerikaanse staat enige compensatie betaalde voor de gebieden die de indianen verloren, stond dit in geen verhouding met de hoeveelheid land dat zij kwijt raakten. Het grondgebied waarop de indianenstammen leefden, werd hen afgenomen en tevens was het grondgebied dat ze toegewezen kregen vele malen kleiner dan hun oude grondgebieden.⁹⁷

Aan het eind van de 19de eeuw was het voor de indianen niet meer mogelijk om hun eigen wetten en rechtspraak te doen gelden in hun territoria, omdat door middel van een nieuwe wet iedere persoon op Amerikaans grondgebied onder de autoriteit van de Verenigde Staten kwam te vallen. In 1924 kregen alle indianen, die geboren waren in de Verenigde Staten, burgerrechten. Dit was overigens zestig jaar later dan de Afro-Amerikanen.⁹⁸ Hoewel de indianen zich wel degelijk hadden verzet tegen de uitbuiting, de slavernij, het herverplaatsen en de inperking van de culturele geschiedenis door de Amerikaanse overheid, bleek men vrijwel altijd machteloos. Opstanden werden zeer hard neergeslagen met vele doden tot gevolg. Men had te maken met een meerderheid waarvan niet gewonnen kon worden. In de jaren zestig en zeventig ontstond, wat Laurence French in zijn artikel *Native American Reparations* noemt: "Indian radicalism."⁹⁹ Hieruit vloeide de eerste roep tot herstel en compensatie van vele eeuwen onderdrukking voort.

Herstel; een moeizaam proces

---

⁹⁷ Laurence Armand French, 'Native American Reparations: five hundred years and counting', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 244.

⁹⁸ Ibidem, 245.

⁹⁹ Ibidem, 245.

De eis tot erkenning en compensatie van gebeurtenissen uit het verleden door indianenstammen in Noord-Amerika is een zeer onoverzichtelijk en moeilijk proces. In de eerste plaats, omdat er een groot aantal geografische en historische verschillen is tussen de verschillende indianenstammen op het continent.¹⁰⁰ Er is dus geen sprake van een eenduidige eis tot erkenning en compensatie, zoals dat het geval was bij de Japanse Amerikanen. Daarnaast zijn de claims van de indiaanse bevolkingsgroepen in Noord-Amerika zowel cultureel als economisch van aard en kunnen niet gemakkelijk los van elkaar worden gezien. Op cultureel gebied eisten de inheemse bevolking de teruggave van een groot aantal zaken. Ten eerste eisten zij teruggave van menselijke overblijfselen. In zowel de cultuur en religie hebben menselijke overblijfselen een belangrijke rol en daarom verlangen of verlangden indianenstammen overblijfselen terug.¹⁰¹ Decennia lang werden menselijke overblijfselen van de inheemse bevolking in Noord-Amerika opgeslagen voor antropologisch onderzoek of tentoonstellingen. Er zijn schattingen dat het aantal menselijke overblijfselen van indianen, in bezit van privé of publieke musea nog steeds rond de zeshonderdduizend ligt. Dit geeft ook de lange duur en de complexiteit van de uitvoering van herstelbetalingen weer. Als tweede verlangden de indianen teruggave van heilige plaatsen, inheemse kunst en voorwerpen. In het verlengde hiervan eisten zij de grond van hun oorspronkelijke stam terug. Het achterliggende verlangen van veel indianenstammen was, dat zij hun identiteit zouden kunnen behouden, zonder dat de maatschappij dit probeert uit te buiten of te beïnvloeden.¹⁰²

Eerste oplossingen

In 1946 richtte het Amerikaanse congres *The Indian Claims Commission Act* (ICCA) op. Nell Newton stelt in het artikel *Indian Claims for Reparations, Compensation, and Restitution* dat de Tweede Wereldoorlog invloed had op de manier waarop de Verenigde Staten de indianenstammen behandelden. Doordat veel indianen hadden deelgenomen aan de gevechten tijdens de Tweede Wereldoorlog en door de verschrikkingen van de Holocaust werd de Amerikaanse regering zich bewust dat er iets gedaan moest worden aan de positie van indianen in hun land.¹⁰³ Dit wordt onderbouwd door Krakoff en Carpenter die in het artikel *Repairing Reparations in the American*

---

¹⁰⁰ Sara Krakoff and Kristen Carpenter, 'Repairing Reparations in the American Indian Nation Context', in: Federico Lenzerini, *Reparations for Indigenous Peoples: International and Comparative Perspectives* (Oxford 2008) 254.

¹⁰¹ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 170.

¹⁰² Ibidem, 172.

¹⁰³ Nell Jessup Newton, 'Indian Claims for Reparations, Compensation, and Restitution in the United States Legal System', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 262.

Indian Nation Context stellen dat de Amerikaanse overheid ICCA oprichtte, omdat de indianen een belangrijk aandeel hadden geleverd in de Tweede Wereldoorlog.¹⁰⁴

Het doel van deze commissie was tweeledig. Allereerst om tot een oplossing te komen voor claims die waren verwoord door indianenstammen voor 1946 en ten tweede het bewerkstelligen van een rechtbank die toekomstige claims van indianen zou kunnen behandelen.¹⁰⁵ De oprichting van de ICCA betekende veel voor het verwoorden van claims door verschillende indianenstammen. Deze waren namelijk in de mogelijkheid om per stam eigen claims te verwoorden en zo kon men de aandacht vestigen op problemen waar zij herstel voor eisten. Echter, er was bij de oprichting van het ICCA niet goed nagedacht over de verschillende vormen waarin herstel kon worden bewerkstelligd. Hierdoor ontstond het probleem dat voor iedere eis van een stam alleen een monetaire oplossing beschikbaar was. Dit werd niet geaccepteerd door veel indianenstammen. Teruggave van land, bijvoorbeeld was voor veel stammen een zeer belangrijke eis. Land was onvervangbaar en niet te compenseren door monetaire oplossingen. Dit werd dan ook geweigerd.¹⁰⁶ Mocht de indianenstam wel ingaan op de monetaire compensatie door de Amerikaanse staat, dan werd dit verdeeld over de gehele stam, of deze nu in het reservaat woonde of niet. Hiermee werd het idee om economische vooruitgang te bewerkstelligen aan de vaak in armoede levende indianen in de reservaten teniet gedaan. Dit terwijl de stam in het reservaat het geld nodig had voor economische ontwikkeling.¹⁰⁷ Daarnaast had de ICCA niet de benodigde autoriteit om gruwelijkheden die in het verleden begaan waren tegen de indianen te erkennen of een duidelijke spijtbetuiging uit te spreken.¹⁰⁸ Daarmee kwam de grootste zwakte van het ICCA aan het licht, namelijk dat er alleen recht kon worden gedaan door middel van monetaire compensatie. Dit was niet voldoende voor de indianen. Geld was slechts een middel om iets van de geleden schade zowel fysiek als geestelijk te compenseren. Monetaire

---

¹⁰⁴ Sara Krakoff en Kristen Carpenter, 'Repairing Reparations in the American Indian Nation Context', in: Federico Lenzerini, *Reparations for Indigenous Peoples: International and Comparative Perspectives* (Oxford 2008) 254.

¹⁰⁵ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 183. Sara Krakoff en Kristen Carpenter, 'Repairing Reparations in the American Indian Nation Context', in: Federico Lenzerini, *Reparations for Indigenous Peoples: International and Comparative Perspectives* (Oxford 2008) 254. Nell Jessup Newton, 'Indian Claims for Reparations, Compensation, and Restitution in the United States Legal System', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (1999) 262.

¹⁰⁶ Sara Krakoff and Kristen Carpenter, 'Repairing Reparations in the American Indian Nation Context', in: Federico Lenzerini, *Reparations for Indigenous Peoples: International and Comparative Perspectives* (Oxford 2008) 257.

¹⁰⁷ Nell Jessup Newton, 'Indian Claims for Reparations, Compensation, and Restitution in the United States Legal System', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 264.

¹⁰⁸ Sara Krakoff en Kristen Carpenter, 'Repairing Reparations in the American Indian Nation Context', in: Federico Lenzerini, *Reparations for Indigenous Peoples: International and Comparative Perspectives* (Oxford 2008) 257.

compensatie was voor de indianen niet een doel op zich. Hierdoor ontstond er bij hen een toenemend wantrouwen in de Amerikaanse rechtsgang.¹⁰⁹ Uiteindelijk werd in 1978, de in 1946 opgerichte *Claims Commission* afgeschaft, omdat het geen daadwerkelijke oplossing had gebracht. De nog lopende zaken werden naar een 'gewone' rechtbank overgebracht.¹¹⁰

Nieuwe generatie

Laurence French laat er in het artikel *Native American Reparations* geen onduidelijkheid over bestaan. Radicalisme onder een deel van de indianen ontstond in de jaren zestig en zeventig, aangewakkerd door de algemene onrust die in Amerika uitbrak rond de Vietnam oorlog.¹¹¹ Ook Barkan stelt dat in het begin van de jaren zestig de moderne indiaanse beweging ontstond.¹¹² De roep om erkenning van de schade die zij hadden geleden nam toe en er werden verschillende claims verwoord waarin zij herstel eisten. Gedurende de jaren zestig kwam er een nieuwe generatie indianen die westers geschoold was en in staat om toenemende aandacht te vestigen op de eisen die de indianen hadden.¹¹³ French stelt in zijn artikel dat *The American Indian Movement (AIM)*, een indiaanse organisatie die in 1968 werd opgericht, een einde wilde maken aan wat ze noemde, het witte kolonialisme. Om hun doelen kracht bij te zetten organiseerden zij protestmarsen. Onder andere in 1972 in Washington DC en in 1973 kwam het zelfs tot een bloedige confrontatie met de federale overheid.¹¹⁴ AIM onderscheidde zich van andere indianen organisaties, doordat zij een hardere lijn volgde en bereid was harde acties te ondernemen om de indiaanse eisen duidelijk te maken. Daarnaast wenste AIM alle inheemse groepen in de Verenigde Staten te vertegenwoordigen. Dit in tegenstelling tot andere organisaties, die vaak verbonden waren aan een stam of een groep stammen. In de Verenigde Staten werd AIM geclassificeerd als een extremistische organisatie.¹¹⁵

AIM is een goed voorbeeld van de totstandkoming van de na-oorlogse indianen beweging die zijn oorsprong kende aan het eind jaren van de jaren zestig. AIM was de belangrijkste organisatie binnen de zogenaamde *Red Power Movement* een verzamelnaam van een aantal indiaanse

---

¹⁰⁹ Nell Jessup Newton, 'Indian Claims for Reparations, Compensation, and Restitution in the United States Legal System', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 264.

¹¹⁰ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 183.

¹¹¹ Laurence Armand French, 'Native American Reparations: five hundred years and counting', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 245.

¹¹² Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 173.

¹¹³ S. James Anaya, *Indigenous Peoples in International Law* (Oxford 2004) 56.

¹¹⁴ Laurence Armand French, 'Native American Reparations: five hundred years and counting', in: Roy L. Brooks, *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999) 246.

¹¹⁵ Mark van de Logt, *Renaissance Warriors: the ideology of the American Indian Movement* (Utrecht 1995) 2.

protestorganisaties.¹¹⁶ Jurist Anaya stelt in het boek *Indigenous Peoples in International Law* dat de moderne indianen beweging wist hoe de Amerikaanse samenleving functioneerde. Dit werd onder meer zichtbaar in de vorming van AIM. Deze organisatie werd niet in een reservaat opgericht zoals de meeste indiaanse organisaties, maar door een groep indianen die in de stad Minneapolis woonden. Dit kwam doordat er in een aantal steden in de Verenigde Staten indianen getto's werden gevormd, als gevolg van de verplaatsingspolitiek door de Amerikaanse overheid.¹¹⁷ Doordat deze indianen in de stad leefden waren zij beter bekend met het leven van de 'niet' indiaanse bevolking in de Verenigde Staten. Het eerste doel van deze organisatie was een einde maken aan de discriminatie waar veel indianen in de steden mee te maken hadden. Een ander belangrijk doel voor de organisatie was het verenigen van de indianen, om zo daadkrachtiger naar buiten te kunnen treden. Solidariteit en eenheid tussen de indianenstammen was volgens AIM noodzakelijk om te kunnen omgaan met een vijandige blanke maatschappij.¹¹⁸

De indianen in de Verenigde Staten gingen zich duidelijker manifesteren, hoewel zij al meer dan honderd jaar probeerden de voor hen heilige plekken te beschermen. Dit kreeg pas in 1971 publieke bekendheid doordat indianen protesteerden bij een opgraving van indiaanse objecten. De bezetting van deze opgraving vormde een symbool voor de beweging. Midden jaren tachtig verhardden de eisen van indiaanse organisaties. Zo eisten de organisatie *American Indians Against Desecration* (AIAD) dat alle indiaanse opgravingen van menselijke overblijfselen teruggegeven zouden worden. De toenemende druk van indiaanse organisaties en de groeiende kritiek vanuit de maatschappij leidden in 1989 uiteindelijk tot de eerste wetgeving die bescherming bood aan inheemse Amerikaanse graven en ceremoniële objecten.¹¹⁹ In deze wet, de *Native American Graves Protection and Repatriation Act* (NAGPRA), werd vastgesteld dat de inheemse bevolking van de Verenigde Staten zelf mocht bepalen wat er met de menselijke overblijfselen, ceremoniële en andere culturele objecten zou gebeuren. De wet creëerde een basis voor indianenstammen om hun claims met betrekking tot de teruggave van hun bezittingen te formuleren.¹²⁰ Daarnaast was een belangrijk doel van de NAGPRA wetgeving dat bewustwording werd bewerkstelligd in de Amerikaanse samenleving. Indiaanse overblijfselen mochten niet langer als onderzoeksmateriaal worden beschouwd. Dit waren de voorouders van indianen die nu in de Verenigde Staten leefden en waarde hechtten aan de verering van hun voorouders.¹²¹ Op basis van de NAGPRA moesten de musea die

---

¹¹⁶ Mark van de Logt, *Renaissance Warriors: the ideology of the American Indian Movement* (Utrecht 1995) 22.

¹¹⁷ Ibidem, 14.

¹¹⁸ Ibidem, 17.

¹¹⁹ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) 188.

¹²⁰ Ibidem, 204.

¹²¹ Ibidem, 171.

gesubsidieerd werden door de overheid een inventarisatie maken van de objecten die zij bezaten en bepalen of deze behoorden tot de indianen. De musea moesten onderzoeken of er een historisch verband was tussen een bepaald object en een indiaanse stam en vervolgens bepalen welke partij recht had op deze bezittingen. Dit was een ingewikkeld proces, omdat dit niet altijd was vast te stellen. Daarnaast moesten veel vragen beantwoord worden, voordat bepaald kon worden of een stam daadwerkelijk recht had op bijvoorbeeld menselijke overblijfselen. Immers, er moest worden vastgesteld of het daadwerkelijk om de voorouders ging. Wanneer had men recht op deze overblijfselen en hoe moesten alle overblijfselen in een keer worden teruggegeven? Dit waren tal van vragen waar indianen en de instituties die de overblijfselen in bezit hadden mee werden geconfronteerd. De sterke emotionele belangen van de indiaanse bevolking en daarnaast de educatieve/economische belangen van de musea maakten dit tot een zeer ingewikkeld proces.

Naast het terugkrijgen van menselijke overblijfselen en ander cultureel bezit, verlangden de indianen in de Verenigde Staten naar erkenning van hun heilige plaatsen en de mogelijkheid om hun religie daar te praktiseren. De Amerikaanse overheid had altijd toestemming geweigerd aan indianen om hun heilige plekken te bezoeken en veelvuldig geïntervenieerd in hun religieuze praktijken. De grote druk die de claims veroorzaakten op de overheid en de breder gedragen maatschappelijke bereidheid tot herstel leidden in 1978 tot de *American Indian Religious Freedom Act* (AIRFA), welke ondertekend werd door het Amerikaanse congres. Deze wetgeving ontstond, omdat indianen erkenning verlangden van hun religie, de ceremoniële praktijk die daarbij hoorde en de heilige plaatsen die onderdeel waren van hun religie. De wet waarborgde de religieuze beleving van de indianen.

Vanaf het eind van de jaren zestig en de jaren zeventig zijn er in toenemende mate eisen verwoord voor de verbetering van inheemse volkeren. Dit had niet alleen betrekking op de indianen in de Verenigde Staten en Canada, maar over de gehele wereld. Niet alleen staten kregen te maken met toenemende eisen, maar ook internationaal. De Verenigde Naties kreeg in toenemende mate oog voor de positie van inheemse volken.¹²² Door internationale conferenties in de jaren zeventig ontstond er meer duidelijkheid over de situatie waarin inheemse volkeren wereldwijd leefden. Door deze conferenties kon er een duidelijkere internationale campagne worden opgezet voor de verbetering van de positie van inheemse volkeren over de hele wereld. Hierin werden internationale non-gouvernementele organisaties betrokken. Daarnaast was er sprake van toenemende steun van academici, maar ook niet wetenschappelijke schrijvers die vanuit moreel, sociologisch en juridisch perspectief gingen schrijven over de positie van inheemse volkeren binnen de samenleving.¹²³

---

¹²² S. James Anaya, *Indigenous Peoples in International Law* (Oxford 2004) 61.

¹²³ S. James Anaya, *Indigenous Peoples in International Law* (Oxford 2004) 57.

Conclusie

Uit dit hoofdstuk blijkt dat er op basis van de eerste eisen door etnische groepen tot herstel van historisch onrecht geen eenduidig antwoord te geven is op de vragen wanneer en op welke wijze deze eisen zijn verwoord. Daarvoor is het onrecht, en de periode waarmee etnische groepen in het verleden zijn geconfronteerd met onrecht, te verschillend. Er vonden in de jaren zestig en zeventig wel culturele en maatschappelijke veranderingen plaats die van grote invloed waren op de eisen voor erkenning en compensatie door etnische groepen.

De erkenning en compensatie aan de Joden door West-Duitsland, vrijwel direct na de Tweede Wereldoorlog, is op een andere manier tot stand gekomen dan de eisen door Japanse Amerikanen en de inheemse bevolking in de Verenigde Staten. Zowel de dader, Duitsland en de slachtoffers, de Joden, streefden naar een overeenkomst. Dit was niet het geval bij de Japanse Amerikanen en de inheemse bevolking van Amerika, die actief probeerden erkenning en compensatie te bewerkstelligen.

Ondanks dit gegeven, is het waardevol dat er in dit hoofdstuk aandacht geschonken is aan de Joods-Duitse compensatieregelingen. In de jaren zestig veranderde de houding van de manier waarop er internationaal, maar ook nationaal (in de BRD), werd aangekeken tegen het oorlogsverleden. Dit kwam onder andere door de hernieuwde internationale pogingen tot de veroordeling van nazi-kopstukken. Daarnaast speelde een nieuwe kijk op de Duitse geschiedenis een belangrijke rol. Dit werd onder andere duidelijk uit het boek van Fritz Fischer en de reacties daar op. Auteurs stellen dat de filosofische, politieke en morele zekerheden in West-Duitsland werden aangetast door het boek van Fischer.

Eisen voor erkenning en compensatie aan Japanse Amerikanen begon eind jaren zestig. Dit kwam voort uit het toenemende bewustzijn dat de Amerikaanse samenleving etnisch pluriform was. Hierdoor vond er een verandering plaats van de manier waarop Japanse Amerikanen aankeken tegen hun eigen status in de Amerikaanse samenleving en de manier waarop de Amerikanen aankeken tegen minderheden binnen de eigen samenleving. De *Civil Rights Movement* die begin jaren zestig maatschappelijke bekendheid verwierf vormde een belangrijk voorbeeld van de eisen verwoord door Japanse Amerikanen.

Er waren drie ontwikkelingen die een rol speelde in de hersteleisen van inheemse groepen. De Tweede Wereldoorlog speelde een rol. De Amerikaanse overheid werd zich bewust van de manier waarop het de inheemse bevolking had behandeld, ondanks het gegeven dat de herstellpogingen die vlak na de Tweede Wereldoorlog werden gedaan weinig doeltreffend waren. Door de *Civil Rights Movement* ontstond een verandering in de houding ten opzichte van minderheden binnen de

maatschappij. Tot slot werd inheems radicalisme, dat ontstond in de jaren zestig en zeventig, aangewakkerd door de algemene onrust die in Amerika uitbrak rondom de protesten tegen de oorlog in Vietnam. Hersteleisen werden beter geformuleerd door een nieuwe generatie indianen, Westers geschoold en in staat om toenemende aandacht te krijgen voor de eisen die zij stelden.

Hoofdstuk 2

Maatschappelijke veranderingen en de erkenning van historisch onrecht

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal uitgelicht worden dat het idee van recht op compensatie voor geleden schade in de jaren zestig en zeventig steeds meer draagvlak kreeg. De jaren zestig en zeventig vormden een periode van grote maatschappelijke veranderingen. In het vorige hoofdstuk, waarin de geschiedenis van claims op het gebied van historisch onrecht is beschreven, werd al duidelijk dat er in de jaren zestig en zeventig een verandering ontstond in de maatschappij ten opzichte van slachtoffers van historisch onrecht. Het slachtoffer kreeg meer aandacht en de publieke opinie verlangde compensatie en herstel van de schade aan etnische groepen.

De jaren vijftig als springplank naar de jaren zestig en zeventig

De vraag rijst waarom specifiek de jaren zestig en zeventig van de 20ste eeuw gezien worden als de periode waarin etnische groepen claims gingen verwoorden op het gebied van historisch onrecht. Er zal daarom allereerst stilgestaan worden bij de ontwikkelingen in de jaren vijftig, die de springplank vormden voor de volgende twee decennia.

De basis voor de culturele en maatschappelijke veranderingen in de jaren zestig en zeventig werd gelegd in de jaren vijftig.¹²⁴ Een belangrijke motor voor deze ontwikkelingen was de bevolkingsgroei in Westerse landen, bekend als de babyboom. In de Verenigde Staten duurde de periode van bevolkingsgroei langer dan in Europa, het begon namelijk omstreeks 1935. In Europa was er een kortere babyboom die vlak na de Tweede Wereldoorlog plaatsvond. Deze babyboom generatie vormde de jongerengeneratie van de jaren zestig.¹²⁵

Het begin van de jaren vijftig werd gekenmerkt door de wederopbouw van West-Europa in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog.¹²⁶ In dit proces was niet alleen het Europese continent betrokken, maar ook de Amerikaanse steun aan West-Europa.¹²⁷ In heel West-Europa werd er een

---

¹²⁴ Arthur Marwick, *The sixties : cultural revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998) 3.

¹²⁵ Hans Righart, *De wereldwijde jaren Zestig: Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004) 44.

¹²⁷ Hans Righart, *De Eindelooze Jaren Zestig: geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 83.

duidelijk loonbeleid gehanteerd, zo was er in Nederland tot 1954 geen sprake van loonsverhoging. Voor de Nederlandse overheid gold het uitgangspunt dat het looncriterium bepaald werd door de kosten van het levensonderhoud. Hierdoor was de overheid in staat de lonen laag te houden. De prioriteit lag bij industrialisatie en exportbevordering.¹²⁸ De sterk door de staat gecontroleerde economische ontwikkelingen leidden tot een proces van economisch herstel en, op de lange termijn, een economische groei. Hierdoor werd tijdens de jaren vijftig langzaam de economische basis gelegd voor de productie, consumptie en internationale handel van nieuwe consumentengoederen in de jaren zestig.¹²⁹

In de jaren vijftig vonden er ook nog andere ontwikkelingen plaats. Het onderwijs verbeterde en jongeren bleven langer op school. Voor de Tweede Wereldoorlog ging het merendeel van de schoolgaande jeugd alleen naar de lagere school. Dit veranderde gedurende de jaren vijftig. Het onderwijs werd specifiek gericht op de bedrijfstak waar men zou gaan werken. De scholier kreeg arbeidsgericht onderwijs en werd zo klaargestoomd om op een goede manier te functioneren binnen het arbeidsproces. Dit leidde ertoe dat de productie vanaf het midden van de jaren vijftig toenam en het had tot gevolg dat er sprake was van een economische groei vanaf het einde van de jaren vijftig. “Televisies, auto’s, wasmachines, koelkasten en grammofoonspelers vonden een snelle verspreiding onder de massa.”¹³⁰

Verloop van Hoofdstuk 2

In Hoofdstuk 2 zal dieper worden ingegaan op een aantal gebeurtenissen en ontwikkelingen die mogelijk van invloed zijn geweest op de erkenning van historisch onrecht. Daarnaast worden de verklaringen besproken van onder andere Duco Hellema¹³¹, Michael Ignatieff¹³², Elazar Barkan¹³³, Jeffrey Olick en Brenda Coughlin¹³⁴, met betrekking tot het ontstaan van eisen tot herstel van historisch onrecht.

Ondanks het feit dat de jaren zestig en zeventig in dit hoofdstuk worden samen gevoegd, zijn er grote verschillen tussen de twee decennia. Dit blijkt alleen al uit de discussies in de literatuur over

---

¹²⁸ Hans Righart, *De Eindeloze Jaren Zestig: geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 94.

¹²⁹ Arthur Marwick, *The sixties : cultural revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998) 36.

¹³⁰ Hans Righart, *De Eindeloze Jaren Zestig: geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 59.

¹³¹ Duco Hellema, *The marketization of historical justice* (Utrecht 2010).

¹³² Michael Ignatieff, *Etnische Conflicten en het Moderne Geweten* (Amsterdam 1999).

¹³³ Elazar Barkan, *Guilt of nations* (Londen 2000).

¹³⁴ Jeffrey K. Olick en Brenda Coughlin, ‘The Politics of Regret: Analytical Frames’, in: John Torpey, *Politics and the Past: on Repairing Historical Injustices* (Oxford 2003) 37-62.

het symbolische einde van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig.¹³⁵ Voor dit hoofdstuk is deze historiografische discussie niet van belang, maar dient wel te worden opgemerkt. Immers, in dit hoofdstuk worden de twee decennia aangedragen als een beginpunt voor de roep om herkenning van etnische en sociale groepen.

Daarnaast vonden niet over de gehele wereld dezelfde veranderingen plaats. De beschrijving van een veranderde wereld in dit hoofdstuk hebben een duidelijk Westers uitgangspunt, met de nadruk op Noord-Amerika en het toenmalige West-Europa. De vraag om erkenning van gruwelijkheden in het verleden werd voor het eerst in deze continenten verwoord, zoals ook duidelijk werd uit het eerste hoofdstuk.

2.2 Turbulente ontwikkelingen

Er is geen eenduidige verklaring voor de turbulente ontwikkelingen in de jaren zestig, die voornamelijk in gang gezet werden door een groep jonge mensen. Gerard DeGroot geeft in zijn boek *The Sixties Unplugged* aan dat er teveel variabelen bestaan, om te kunnen verklaren waarom jongeren massaal de straat op gingen om eisen te verwoorden voor een betere wereld, terwijl zij vanuit economisch opzicht opgroeiden in een maatschappij die beter was dan die van hun ouders.¹³⁶

In de jaren zestig en zeventig was er een economische zekerheid ontstaan die mensen nog niet eerder ervaren hadden. Door deze zekerheid ontstond de mogelijkheid ontwikkelingen te bewerkstelligen op andere gebieden.¹³⁷ De toegenomen welvaart in Westerse landen en de beveiliging die was ingebouwd om deze welvaart vast te houden, door middel van sociale voorzieningen, gaf ruimte aan *immateriële onderwerpen*.¹³⁸

Aan de maatschappelijke ontwikkelingen hebben een aantal facetten bijgedragen. Een van die facetten is de urbanisatie die vanaf de jaren zestig op gang kwam. Dit maakte dat verschillende bevolkingsgroepen direct met elkaar in aanraking kwamen. Ook de komst van de televisie had invloed: de wereld werd sterk verkleind, omdat gebeurtenissen over de gehele wereld in beeld

---

¹³⁵ Zie hiervoor bijvoorbeeld de inleiding van Bruce J. Schulman, *The Seventies: the great shift in American Culture, society, and politics* (Cambridge 2002) 4. Gerard DeGroot, *The Seventies Unplugged: A kaleidoscopic history of a violent decade* (Londen 2010) ; het boek begint in 1969 met de Manson moorden. Karen Dubinsky, Catherine Krull, Susan Lord, Sean Mills en Scott Rutherford, *New World Coming: the sixties and the shaping of global consciousness* (Toronto 2009) ; in de inleiding wordt de vraag gesteld of de jaren zestig wel in de jaren zestig begon of eindigde.

¹³⁶ Gerard DeGroot, *The Sixties Unplugged* (Londen 2008) 14.

¹³⁷ Arthur Marwick, *The sixties : cultural revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998) 37.

¹³⁸ Hans Righart, *De Eindeloze Jaren Zestig: geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 19.

werden gebracht. Tot slot hebben de nationale hervormingen van educatie bijgedragen aan de maatschappelijke ontwikkelingen. Hierdoor verbeterde het opleidingsniveau. Mensen waren beter geïnformeerd en werden mondiger. Zonder deze veranderingen was het ondenkbaar geweest dat er culturele en maatschappelijke veranderingen plaatsvonden in de jaren zestig en zeventig.¹³⁹

Door de maatschappelijke veranderingen ontstond er ruimte voor discussie over onderwerpen die van invloed waren op de kwaliteit van leven. De zorgen voor primaire levensbehoeftes van mensen verdwenen, zoals het bezitten van een huis, eten en zorg voor eventuele kinderen. Er ontstond ruimte voor nieuwe thema's die, aldus Hans Righart in het boek *De eindeloze jaren zestig*, te maken hadden met 'lifestyle'. Thema's waren bijvoorbeeld de bescherming van het leefmilieu, de rol en de rechten van de vrouw, voortgaande emancipatie en participatie van de burgers. Het waren thema's die de kwaliteit van leven moesten verbeteren.¹⁴⁰

Roep om veranderingen

Door veel historici werd het jaar 1968 als absolute mijlpaal genoemd in de protestjaren. In dat jaar werden onder andere in Frankrijk enorme protesten gehouden tegen de overheid en tegen de invloedrijke zittende president Charles de Gaulle. Ook in de Verenigde Staten waren grote protesten. Een explosie van raciaal geweld vond plaats na de moord op Martin Luther King in april 1968. Daarnaast was er een toenemende ontevredenheid ontstaan over de Amerikaanse betrokkenheid in Vietnam. In juni 1968 werd Robert Kennedy vermoord, broer van John F. Kennedy, nadat hij de Californische voorverkiezingen voor het presidentschap van Amerika had gewonnen. Veel Amerikanen zagen in hem de president die het land opnieuw zou samenbinden. Tot slot waren er in vrijwel alle Westerse landen protesten van studenten tegen de autoritaire manier waarop de universiteiten bestuurd werden. De studenten eisten inspraak in het bestuur van de universiteiten.¹⁴¹

Uit al deze voorbeelden komt naar voren dat de burger aandacht verlangde voor zijn of haar positie in de maatschappij. De burger kwam op voor de eigen rechten en eiste dat de overheid hiernaar luisterde. Dit was een radicale breuk met het verleden, waarin de staat bepaalde wat goed was voor de burger en de burger zich hiernaar schikte.

---

¹³⁹ Arthur Marwick, *The sixties : cultural revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998) 42.

¹⁴⁰ Hans Righart, *De Eindeloze Jaren Zestig: geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995)19.

¹⁴¹ David Farber, "The Torch Had Fallen", in: Beth Bailey en David Farber, *America in the Seventies* (Kansas 2004) 3.

Het verlangen naar sociale gelijkheid en eerlijke economische verdeling werd zichtbaar in een vernieuwd Marxisme.¹⁴² Voornamelijk jongeren aan de universiteiten hadden veel bewondering voor de revoluties in Vietnam, China en Cuba. Deze revoluties dienden als voorbeeld voor de veranderingen die plaats moesten vinden in Westerse landen. Hoewel de mensenrechten in deze landen geschonden werden en de revoluties alleen konden plaatsvinden ten koste van menselijk lijden, dienden deze revoluties toch als voorbeeld voor een socialer en menselijker bestaan, dat niet alleen gericht was op geld.

De Chinese Culturele Revolutie die onder Mao plaatsvond, kreeg voornamelijk veel aandacht. In deze revolutie werden jongeren gemobiliseerd om de oude werkvormen, populistisch aangeduid als 'bourgeoisie', conventies en de bureaucratische restricties omver te werpen. Daarmee werd voornamelijk een strijd bedoeld tussen jongere en oudere generaties. Dit speelde in op de verbeelding van veel studenten in Westerse landen, die immers ook protesteerden tegen de bestaande machthebbers.¹⁴³ De aanhang voor de revoluties in Vietnam, China en Cuba was feitelijk afzetten tegen het establishment in eigen land.¹⁴⁴

Opvallend was dat er op veel verschillende plekken in de wereld werd gerebelleerd en gedemonstreerd, maar dat dit niet over dezelfde zaken ging. De manier waarop en het verlangen om te rebelleren kwam wel overeen, net als het gevoel van vervreemding dat veel jongeren voelden ten opzichte van de gevestigde orde en het verlangen om in opstand te komen tegen iedere vorm van autoritarisme. Men kwam in opstand tegen datgene wat als onderdrukkend werd ervaren, of dit nu communisme was, zoals in het toenmalige Tsjecho-Slowakije, of het kapitalisme in Westerse landen.

De opstanden uit 1968 waren niet of nauwelijks georganiseerd. Veel leiders wilden niet als leider worden bestempeld, omdat het hen ging om een collectieve opstand en het ontbrak bij veel groepen aan een duidelijk overdachte ideologische overtuiging.¹⁴⁵

Mark Kulansky beschrijft in zijn boek *1968* vier historische factoren die volgens hem hebben geleid tot de opstanden van 1968. Allereerst noemt hij de *Civil Rights Movement* in de Verenigde Staten. Deze strijd door zwarte Amerikanen voor gelijke rechten, was een breuk met het verleden en was een uniek fenomeen in de geschiedenis. Het was nieuw dat een grote minderheid binnen de samenleving gelijke rechten verlangt, net als alle burgers binnen de staat. Daarnaast bleek dat doorzettingsvermogen en een breed gedragen protest succes kon hebben.

---

¹⁴² Arthur Marwick, *The sixties : cultural revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998) 37.

¹⁴³ Adam Lent, *British Social Movements since 1945* (New York 2001) 48.

¹⁴⁴ Remco van Diepen, *Hollanditis : Nederland en het kernwapendebat 1977-1987* (Amsterdam 2004) 67.

¹⁴⁵ Mark Kulansky, *1968: The Year that Rocked the World* (New York 2004) XVII.

Ten tweede werden de protesten van 1968 aangevoerd door een jongerengeneratie die zich anders en vervreemd voelde van oudere generaties en van alle vormen van overheidsautoriteit. De verschillen tussen generaties die voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog waren geboren en de generatie die na de oorlog was geboren, waren enorm. De laatst genoemde generatie had ook geen respect of ontzag voor de overheid, anders was het ondenkbaar geweest dat dusdanige protesten konden ontstaan.

Ten derde noemt Kulansky de oorlog in Vietnam als oorzaak voor de opstanden in 1968. Deze oorlog riep over de gehele wereld dusdanige weerstand op, dat dit gebeuren voor veel jongeren die een reden zochten om te protesteren, als legitiem werd aangegrepen. De protesten tegen de oorlog in Vietnam, vormden voornamelijk een aanleiding. Dat wil zeggen dat de oorlog werd gevoerd door een oppermachtig land die een land in opbouw, na decennia van koloniale overheersing, opnieuw wilde onderwerpen. Vietnam werd een voorbeeld voor de strijd tegen autoritaire machten.

Ten slotte gebeurde dit allemaal op het moment dat de televisie in vrijwel ieder huishouden zijn intrede had gedaan.¹⁴⁶

Echter, de macht van de media wordt overschat. De televisie geeft een inkijk in de wereld, op een grotere en meer invloedrijke wijze dan een krant of radio. Desondanks stelt David Culbert in het artikel *American Television coverage of the Vietnam War* dat dit niet het geval is. In het algemeen kan gesteld worden dat de media de positie van de machthebbers versterkt door het weergeven van overheidsbeleid.¹⁴⁷ Tevens wordt de rol van het publiek overschat. Hoewel er tal van aannames worden gedaan over de wijze waarop het publiek reageert op berichtgeving; bestaat er nog geen consistent beeld van de interpretatie en het gedrag van het publiek over berichtgeving. De reden hiervoor is dat de diversiteit van het publiek groot is en de verschillen in interpretatie van de berichtgeving zeer divers zijn.¹⁴⁸ Dit wordt onderbouwd door Andrew Hoskins in zijn boek *Televising War*. De Vietnamoorlog wordt vaak gebruikt om de macht van de media te onderstrepen, volgens Hoskins is dit onterecht. In de eerste jaren van de Amerikaanse betrokkenheid in Vietnam was de media nauwelijks kritisch. Dit wordt ook onderkend door Culbert.¹⁴⁹

Een uitzondering op het hierboven gestelde was het Tet-offensief in Vietnam dat begon in januari 1968. Op dat moment begonnen Noord-Vietnamese strijders een grote aanval op steden in

---

¹⁴⁶ Mark Kulansky, *1968: The Year that Rocked the World* (New York 2004) XVIII.

¹⁴⁷ David Culbert, 'American television coverage of the Vietnam war: the loan execution footage, the tet offensive (1968) and the contextualization of visual images', in: Mark Connelly en David Welch, *War and the Media: Reportage and Propaganda, 1900-2003* (Londen 2005) 204.

¹⁴⁸ Andrew Hoskins, *Televising War: From Vietnam to Iraq* (Londen 2004) 15.

¹⁴⁹ Andrew Hoskins, *Televising War: From Vietnam to Iraq* (Londen 2004) 18.

Zuid-Vietnam. Camera's legden vast hoe pijnlijk de strijd er aan toeging.¹⁵⁰ De beelden van het Tet-offensief waren zo krachtig dat dit een grote schok veroorzaakte in de Westerse wereld.¹⁵¹

Het beeld dat de media gaf met betrekking tot de oorlog in Vietnam veranderde in een later stadium van de strijd, toen het niet langer mogelijk was om een positief beeld te geven van de strijd. Het verschil tussen de positieve berichtgeving van de Amerikaanse overheid en de verhalen van journalisten in Vietnam werd op den duur zo groot, dat het niet langer geloofwaardig was, wat de Amerikaanse overheid verkondigde.¹⁵² Er kan niet worden vastgesteld wat de invloed van deze veranderende berichtgeving op het publiek was en daarmee of de media een aanleiding zijn geweest voor de massademonstraties tegen de Amerikaanse aanwezigheid in Vietnam.¹⁵³

2.3 Oorzaken voor het ontstaan van eisen door etnische groepen

De jaren zestig en zeventig vormden belangrijke decennia voor culturele en maatschappelijke veranderingen in de twintigste eeuw. Een jongerengeneratie kwam in opstand en dit had grote gevolgen voor de bestaande maatschappij. In deze paragraaf zullen de facetten, die door Barkan, Ignatieff, Olick en Coughlin en Hellema worden aangedragen, nader onderzocht worden. Dit om een verklaring te geven voor het ontstaan van eisen door etnische groepen met betrekking tot historisch onrecht. Tevens worden de argumenten van de verschillende academici tegen elkaar afgezet. Deze facetten zijn al benoemd in de *Status questionis* van dit onderzoek, maar worden in deze paragraaf verder onderzocht en uitgewerkt.

Elazar Barkan stelt dat erkenning van gruwelijkheden uit het verleden in de Verenigde Staten is ontstaan tussen de jaren vijftig en zestig. Slachtoffers van gruwelijkheden uit het verleden zouden erkenning en herstel moeten ontvangen voor wat hen was overkomen. Dit bewustzijn en de notie dat slachtoffers erkenning en herstel verdienden, kwam voort uit twee verschillende ontwikkelingen, namelijk *Civil Rights Movement* en *The Great Society*.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Bruce J. Schulman, *The Seventies: the great shift in American culture, society, and politics* (Cambridge 2002), 7.

¹⁵¹ David Culbert, 'American television coverage of the Vietnam war: the loan execution footage, the tet offensive (1968) and the contextualization of visual images', in: Mark Connelly en David Welch, *War and the Media: Reportage and Propaganda, 1900-2003* (Londen 2005) 206.

¹⁵² Andrew Hoskins, *Televising War: From Vietnam to Iraq* (Londen 2004) 18.

¹⁵³ David Culbert, 'American television coverage of the Vietnam war: the loan execution footage, the tet offensive (1968) and the contextualization of visual images', in: Mark Connelly en David Welch, *War and the Media: Reportage and Propaganda, 1900-2003* (Londen 2005) 208.

¹⁵⁴ Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000) XXVI.

The Great Society was een hervormingsprogramma van president Johnson waarmee hij een groot aantal sociale problemen wilde aanpakken in de Amerikaanse maatschappij. Dit hervormingsprogramma was opgericht om de kwaliteit van leven te verbeteren en had directe invloed op het leven van de Amerikanen, een gegeven waar voornamelijk de republikeinse Amerikanen fel tegen in opstand kwamen. Inmenging van de staat ging in tegen de burgerlijke vrijheidsideeën van veel rechtsgeoriënteerde Amerikanen.¹⁵⁵

De veranderingen in de maatschappij die Johnson nastreefde was een nobel doel, maar kon niet door hem worden bewerkstelligd. Het werd voor de president steeds moeilijker om het programma draaiende te houden, omdat de oorlog in Vietnam steeds meer geld ging kosten. Begin 1968 kostte de oorlog tussen de twee en drie miljard per maand.¹⁵⁶ De steun voor *The Great Society* nam af. De oorlog in Vietnam vormde in toenemende mate een smet op het streven om de Verenigde Staten een beter en socialer land te doen worden, ondanks het gegeven dat het programma van *The Great Society* zorgde voor een toename in de sociale wetgeving, zoals *The Civil Rights Act*.¹⁵⁷ Verderop in dit hoofdstuk zal er dieper worden ingegaan op de ontwikkeling van de *Civil Rights Movement*.

Michael Ignatieff stelt dat de economische groei en de moderne ontwikkelingen die daarmee gepaard gingen na de Tweede Wereldoorlog, niet geleid hebben tot een homogenisering tussen verschillende etnische groepen. Ignatieff stelt het tegenovergestelde. In een moderniserende en homogeniserende wereld waarin de identiteitsverschillen voortdurend kleiner werden, vreesden etnische groepen hun identiteit te verliezen.¹⁵⁸ Dit had tot gevolg dat etnische groepen erkenning verlangden van de eigen identiteit, om deze daarmee veilig te stellen. Ignatieff stelt dat een hoger besteedbaar inkomen, modernisering, homogenisering, secularisatie en een geleidelijke ontwikkeling van achtergebleven regio's zorgden voor een verscherping van de etnische verschillen.¹⁵⁹ De ontwikkelingen die gepaard gingen met de economische vooruitgang in Westerse landen, droeg bij aan het toenemende verlangen van etnische groepen om hun identiteit te beschermen. Daarmee ontstond de situatie dat het verlangen voor behoud van een eigen identiteit toenam.

Globalisering was het gevolg van de ontwikkelingen in de communicatie en informatietechnologieën. De mens was in toenemende mate in staat in contact te komen met mensen over de gehele wereld. Naast de ontwikkeling in communicatie en informatie, was de economie vanaf de jaren zestig sterk geglobaliseerd. Dit betekende dat nationale grenzen langzaam

---

¹⁵⁵ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 362, 365.

¹⁵⁶ Mark Kulansky, *1968: The Year that Rocked the World* (New York 2004) 9.

¹⁵⁷ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 569.

¹⁵⁸ Michael Ignatieff, *Etnische Conflicten en het Moderne Geweten* (Amsterdam 1999) 71.

¹⁵⁹ *Ibidem*, 71

verdwenen en er open economische markten ontstonden waarin handel plaatsvond. Allereerst had dit betrekking op de toenemende internationale handel. Ten tweede vonden de productieprocessen meer globaal plaats. Dit betekende dat grote multinationals hun productie op verschillende plekken op de wereld lieten plaatsvinden. De mate waarin werd geproduceerd was afhankelijk van de productiekosten die men had in een bepaald land. In zogenaamde lage lonen landen was meer sprake van massaproductie, waarmee men de prijs van het product laag kon houden.¹⁶⁰ Door de globalisering verhomogeniseerde de cultuur in Westerse landen. De bevolking in Westerse landen kwam steeds meer met elkaar in aanraking en beïnvloedde elkaar. Globalisering leidde er toe dat mensen in contact kwamen met andere overtuigingen en waarden van andere culturen. Dit gebeurde door internationale handel, reizen en migratie. Mensen kregen de mogelijkheid andere culturen te ontdekken en gingen daardoor aspecten van andere culturen vermengen met hun eigen cultuur.¹⁶¹

Ignatieff stelt dat globalisering een belangrijke aanleiding vormde voor de opleving van etnische identiteiten. De etnische identiteit kwam in gedrang en dreigde verloren te gaan. Etnische groepen wilden de eigen identiteit niet verliezen en verlangden daardoor zelfbeschikking. Dit gebeurde volgens Ignatieff ook in Westerse landen. Etnische groepen verlangden zelfbeschikking en wilden niet langer dat er namens hen gesproken werd. Op basis hiervan wilden inheemse volken erkenning van hun identiteit in de samenleving. Volgens Ignatieff verklaart dit ook waarom Afro-Amerikanen streden voor gelijke burgerrechten en vrouwen zeggenschap wilden.¹⁶²

De verklaring van Ignatieff voor de herontdekking van de etnische achtergrond heeft een andere invalshoek dan de verklaring van de sociologen Olick en Coughlin. Zij stellen dat de opkomst van eisen door etnische groepen voortkomt uit het gegeven dat de staat de eenheid van de natie altijd heeft moeten veinzen en dat op een gegeven moment niet langer kon volhouden. Er was namelijk geen collectieve geschiedenis, deze geschiedenis was geconstrueerd. Hoewel de staat het geprobeerd had, was de staat er nooit in geslaagd een gedeelde geschiedenis te krijgen. Om deze reden kwam er een eind aan het verlangen een natiestaat vorm te geven. Er werden tegenstrijdige eisen verwoord door etnische groepen, er kwam een grote diversiteit aan geschiedenissen en meervoudige percepties op deze geschiedenissen.

Toen het natievormingsproject ten einde kwam, verdween het verlangen een gezamenlijke geschiedenis te construeren en daarmee ontstond er oog voor de geschiedenissen van diverse etnische groepen. Deze geschiedenissen gaven vaak aanleiding tot eisen voor herstel. De oorzaak

---

¹⁶⁰ Remco van Diepen, *Hollanditis : Nederland en het kernwapendebat 1977-1987* (Amsterdam 2004) 45.

¹⁶¹ Paul Hopper, *Rebuilding Communities in an Age of Individualism* (Aldershot 2003) 32.

¹⁶² Michael Ignatieff, *Etnische Conflicten en het Moderne Geweten* (Amsterdam 1999) 74.

hiervan ligt in het feit dat Westerse landen er nooit in zijn geslaagd de natiestaat vorm te geven, zonder de uitsluiting van groepen in de samenleving. De staat is er niet in geslaagd een alternatief te bieden aan de grote diversiteit van geschiedenissen en percepties op de geschiedenis in de maatschappij. In plaats daarvan hebben zij getracht uit één geschiedenis een identiteit af te leiden, dit bleek echter onmogelijk. Toen de natiestaat na de Tweede Wereldoorlog langzaam begon te verdwijnen, nam de druk op één identiteit af, hierdoor ontstond de ruimte voor etnische groepen in de samenleving om eisen tot erkenning van historisch onrecht te verwoorden.¹⁶³ Daarmee wordt gesteld dat de economische vooruitgang en een toenemende globalisering de macht van de staat heeft aangetast. Hoewel Olick en Coughlin aangeven dat de manier waarop de staat één identiteit trachtte vorm te geven bij voorbaat gedoemd was om te mislukken.

Ignatieff daarentegen stelt dat etnische groepen binnen de staat geen noodzaak zagen om de eigen identiteit te beschermen, omdat deze niet bedreigd werd. De veranderingen die voortkwamen uit een sterke economische groei en de gevolgen die dit had in de samenleving, leidden echter tot een opleving van de etnische identiteiten.

Historicus Hellema heeft een ander uitgangspunt. Namelijk niet het einde van de natiestaat, maar de opkomst van het individu en de nadruk op een gebrek aan vertrouwen in de maatschappij. De roep om erkenning van gruwelijkheden uit het verleden, die zijn begaan tegen een etnische of sociale groep, en de daarbij behorende compensatie voor deze gebeurtenissen, is volgens Hellema onder andere het gevolg van de zogenaamde *identity politics*. Een politiek discours dat streed voor individuele rechten. De individuen die behoren tot een sociale of etnische groep verlangden de bescherming van de eigen identiteit en streden voor de erkenning van deze identiteit in de maatschappij.¹⁶⁴ In de *identity politics* werd het individu en de verlangens die daarmee verbonden waren, centraal gesteld. Persoonlijke overwegingen en keuzemogelijkheden werden vanaf de jaren zeventig steeds belangrijker in het persoonlijk leven en in de politiek.

Het proces van individualisering kwam tot stand door sociale en economische ontwikkelingen en tevens door het ontstaan van kapitalisme, industrialisatie en urbanisatie. De traditionele maatschappij werd hierdoor langzaam aangetast. Volgens de socioloog Mel van Elteren was individualisatie zowel een sociaal als historisch proces. Waarden, overtuigingen, houding en gedrag waren in toenemende mate verbonden aan persoonlijke keuzes en waren steeds minder afhankelijk van tradities en sociale instituties. Waarden werden niet langer gedomineerd door een

---

¹⁶³ Jeffrey K. Olick and Brenda Coughlin, 'The Politics of Regret: Analytical Frames', in: John Torpey, *Politics and the Past* (Oxford 2003) 56.

¹⁶⁴ Duco Hellema, *The Marketization of Historical Justice* (Utrecht 2010) 7.

religie, maar werden verbonden aan een persoonlijke keuze. Zelfontwikkeling en persoonlijk geluk stonden centraal in dit proces.¹⁶⁵

De *identity politics* van de jaren zeventig waren het gevolg van individualisering in de maatschappij. Dit politieke discours ontstond volgens Hellema doordat veel mensen in de Westerse wereld ontevreden waren over de bestaande politieke machtsverhoudingen. Daarnaast verloor een groot deel van de Westerse bevolking vertrouwen in de maatschappij. Hierdoor werd in toenemende mate het eigen belang voorop gesteld, in plaats van het verlangen onderdeel te zijn van de maatschappij. Dit kwam voort uit het feit dat de beloften van de jaren zestig om sociale en politieke orde definitief te veranderen, niet kon worden bewerkstelligd.¹⁶⁶ In de jaren zestig hadden revolutionairen die veranderingen verlangden in Westerse landen, een groot vertrouwen in mensen. De mens zou uiteindelijk zelf de onderdrukking waar hij/zij in leefde van zich afwerpen en in opstand komen.¹⁶⁷

In de jaren zeventig was dit vertrouwen verdwenen. Dit wordt onderbouwd door James Patterson in het boek *Restless Giant*, hoewel hij er aan toevoegt dat een groot deel van de bevolking in de jaren zeventig een optimistische visie had op de toekomst. Patterson stelt dat mensen toleranter werden, mede door een hoger opleidingsniveau. Etnische en religieuze verschillen verkleinden, voornamelijk onder de jongerengeneratie.¹⁶⁸ Desondanks noemt Patterson vier ontwikkelingen die overeenkomen met de visie van Hellema.

Ten eerste was vanaf het midden van de jaren zeventig het eigen belang en eigen geluk meer centraal komen te staan in het leven van mensen. Ten tweede verdween het gemeenschapsgevoel, de maatschappij werd opgedeeld in groepen die de eigen rechten nastreefden. Deze groepen verlangden niet, zoals *The Civil Rights Movement*, onderdeel te zijn van de maatschappij. Ten derde was er sprake van een gebrek aan respect voor de autoriteiten. Dit werd onder andere gevoed door een groot aantal politieke schandalen die in de jaren zeventig naar buiten kwamen, waarvan het *Watergateschandaal* onder Nixon de bekendste is. Niet alleen de politiek, ook het leger en de katholieke kerk, die de machtigste congregatie ter wereld was, boette aan autoriteit in. Deze autoriteit was afgenomen door de grote tegenstand die de Vietnamoorlog had opgeroepen, en de toenemende ontkerkelijkheid. Ten slotte kwam er een toenemend bewustzijn dat de groeiende welvaart in Westerse landen een keerzijde kende. Er kwam kritiek op de toenemende consumptie en het besef ontstond dat de mens niet ongelimiteerd gebruik kon maken van de natuurlijke

---

¹⁶⁵ Mel van Elteren, 'The Riddles of Individualism and Community in American and Dutch Society', in: *Journal of American Culture* 21 (Issue 1 maart 1998) 44.

¹⁶⁶ Duco Hellema, *The Marketization of Historical Justice* (Utrecht 2010) 8.

¹⁶⁷ Gerard DeGroot, *The Sixties Unplugged* (Londen 2008) 333.

¹⁶⁸ James T. Patterson, *Restless Giant: The United States from Watergate to Bush v. Gore* (Oxford 2007) 69.

hulpbronnen. Hoewel de oliecrisis niets te maken had met een tekort, werd de Westerse wereld zich wel bewust dat er een limiet was aan dergelijke hulpbronnen.¹⁶⁹

Echter, er kan ook vanuit een ander perspectief worden gekeken naar de ontwikkeling van het individu. Vanaf het midden van de jaren vijftig verbeterden de levensomstandigheden van mensen in het Westen. Dit had tot gevolg dat het individu in staat werd gesteld zijn eigen lot te bepalen. De mens was in staat te kiezen uit een groot aantal mogelijkheden op de manier waarop het leven werd ingevuld. Tegelijkertijd ontstond daarmee ook een duidelijke persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid. De mens werd zich bewust van de morele verantwoordelijkheden die men had. Indirect kon hij/zij invloed uitoefenen op zaken als politiek en oorlog, doordat de leiders van het land gekozen konden worden. De condities ontstonden waarin het individu zich bewust werd hoe men handelde of in het verleden gehandeld had. Hierdoor werd de mens schuld bewust en daardoor ontstond het besef dat er in het verleden anders gehandeld had moeten worden. Jeffrey Olick stelt in het boek *The Politics of Regret*, dat wanneer er sprake is van schuld een individu of collectief aansprakelijk gesteld kan worden. Dit geldt voor de eigen daden of doordat het individu erkent dat in naam van het collectief gruwelijkheden hebben plaatsgevonden.¹⁷⁰ Dit is een belangrijk gegeven van waaruit een verklaring kan worden gevonden voor de ontstaansgeschiedenis van erkenning van historisch onrecht. De individuele en morele verantwoordelijkheid leidde tot de erkenning van gruwelijkheden in het verleden.

2.4 Rechtenstrijd

In de jaren zestig begonnen in vrijwel de gehele Westerse wereld groepen van minderheden, zoals vrouwen en homoseksuelen, een verlangen te uiten gehoord en erkend te worden in de maatschappij. Dit was een roep om gelijke rechten en gelijke kansen in de samenleving.¹⁷¹

Civil Rights Movement

Eén van de eerste bewegingen die zich succesvol manifesteerde en sociale verandering eiste was de *Civil rights Movement* in de Verenigde Staten. Deze beweging streed voor gelijke rechten van Afro-Amerikanen in de jaren zestig.

---

¹⁶⁹ James T. Patterson, *Restless Giant: The United States from Watergate to Bush v. Gore* (Oxford 2007) 69, 70, 71, 73.

¹⁷⁰ Jeffrey K. Olick, *The politics of Regret: on collective memory and historical responsibility* (Londen 2007) 131.

¹⁷¹ Beth Bailey and David Farber, 'Introduction', In: Beth Bailey and David Farber, *America in the seventies* (Lawrence 2004) 4.

De wortels van de *Civil Rights Movement* lagen echter niet in de bovengenoemde jaren zestig. Al decennia eerder trachtten zwarte Amerikanen hun positie in de samenleving te verbeteren. De eerste antiracistische organisatie werd in 1909 opgericht, de *National Association for the Advancement of Colored People* (NAACP).¹⁷² Naast de NAACP bestonden er andere organisaties die trachtten de positie van zwarte Amerikanen te verbeteren. Deze ontwikkelingen belandden in een stroomversnelling na de Tweede Wereldoorlog. Dit had een aantal verschillende oorzaken. Allereerst wilden Westerse landen voorkomen dat de Holocaust zich zou herhalen. Ten tweede ondertekende vrijwel de gehele Westerse wereld de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* waarmee voor het eerst de rechten van het individu werden beschermd. Ten derde waren het Oosten en het Westen in een patstelling geraakt door de Koude Oorlog stelde de Verenigde Staten zich daarin steeds meer op als behoeder van de vrije wereld.¹⁷³ Tot slot ontwikkelde de Verenigde Staten een morele suprematie ten opzichte van een nieuwe generatie leiders, die dankzij het postkolonialisme aan de macht waren gekomen.¹⁷⁴

Deze veranderingen op wereldniveau stonden haaks op het racisme waarmee zwarte Amerikanen in hun dagelijks leven werden geconfronteerd in de Verenigde Staten. In het onderstaande schets ik een aantal veranderingen op maatschappelijk niveau die bijdroegen aan het tot stand komen van de *Civil Rights Movement*.

Er waren grote sociale- en demografische veranderingen in de jaren vijftig. Veel zwarte Amerikanen vertrokken naar de grote steden in de noordelijke staten, zoals New York, maar ook naar steden in de zuidelijke staten. In deze steden kregen de zwarte Amerikanen een betere opleiding dan in de rurale gebieden in de zuidelijke staten, waar zij eerst woonden. Het is belangrijk een onderscheid te maken tussen de zuidelijke en de noordelijke staten binnen de Verenigde Staten. Dit komt doordat er in de zuidelijke staten sprake was van een wettelijk vastgelegde segregatie tussen de blanke en zwarte Amerikanen. Deze segregatie bestond niet in de noordelijke staten. In de noordelijke staten waren Afro-Amerikanen onderdeel van de maatschappij; zij hadden onder andere stemrecht.¹⁷⁵ Veel Afro-Amerikanen in de noordelijke steden wisten een positie in de middenklasse te verwerven en er ontstond een groeiende politieke participatie van de zwarte Amerikaanse bevolking.

---

¹⁷² Hans Righart, *De Wereldwijde Jaren Zestig: Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004) 172.

¹⁷³ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 385.

¹⁷⁴ Hans Righart, *De Wereldwijde Jaren Zestig: Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004) 172.

¹⁷⁵ Hans Righart, *De Wereldwijde Jaren Zestig: Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004) 173.

De verbeterende positie van de Afro-Amerikanen in de noordelijke staten had invloed op de strijd voor gelijke burgerrechten. Dit speelde namelijk door in de reeds bestaande organisaties die trachtten de positie van de zwarte Amerikanen te verbeteren, zoals het NAACP. Deze organisaties wisten hun positie als pressiegroep te versterken en betere eisen te verwoorden in datgene wat men verlangde van de Amerikaanse overheid. Een succesvolle lobby leidde tot wetgevende beslissingen door de Hoge Raad, waardoor de positie van Afro-Amerikanen in de gehele Verenigde Staten juridisch verbeterde. Zo kwam er in 1954 een einde aan de raciale scheiding op veel scholen in zuidelijke staten. Dit leidde overigens niet tot een onmiddellijk einde van de segregatie binnen het onderwijs. In de praktijk kwam hier gedurende de jaren zestig pas echte verandering in.¹⁷⁶

De *Civil Rights Movement* had ondanks deze veranderingen nog geen landelijke bekendheid. Dit veranderde toen Rosa Parks in 1955 weigerde haar zitplaats in de bus af te staan aan een blanke medereiziger. Als gevolg van deze weigering werd zij opgepakt. Hierop volgde een busboycot die een jaar duurde, door alle zwarte Amerikanen in Montgomery, in de zuidelijke staat Alabama. Dit leidde er uiteindelijk toe dat de segregatie in het openbaar vervoer in Montgomery werd opgeheven.

Het succes van de busboycot in Montgomery verliep niet zonder slag of stoot. Deelnemers aan de busboycot liepen het gevaar om hun baan te verliezen en een groot aantal leiders, waaronder Martin Luther King, werden opgepakt en belandden in de cel. Uit de gebeurtenissen in Montgomery bleek dat er succesvol gestreden kon worden tegen de segregatie in de zuidelijke staten. Dit kwam door de kracht van collectief verzet tegen raciale scheiding en discriminatie in de Verenigde Staten en het duidelijke leiderschap van King, die een geweldloos verzet verlangde. Voor het eerst bundelde een grote groep zwarte Amerikanen hun krachten om zich te verzetten en verandering te eisen in de Amerikaanse samenleving.¹⁷⁷

Een volgende belangrijke gebeurtenis vond plaats in 1960. In dat jaar gingen vier zwarte studenten, omdat zij niet geholpen werden in een broodjeszaak, uit protest een zogenaamde *sit-in* houden. Dit gebeurde in de zuidelijke staat North-Carolina waar het voor Afro-Amerikanen verboden was om samen met blanken te eten. Een *sit-in* is een protest dat bestaat uit het zitten op de plek waar de actie wordt gevoerd. In het geval van de studenten betekende dit zij, uit protest dat zij niet geholpen werden, bleven zitten in de zaak. De *sit-in* kreeg landelijke bekendheid door nationale mediabelangstelling en veroorzaakte een groot aantal vergelijkbare protesten tegen de segregatie en

---

¹⁷⁶ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 385,389,398.

¹⁷⁷ *Ibidem*, 404.

discriminatie in het land.¹⁷⁸ De protesten kregen met veel verzet te maken, voornamelijk in de zuidelijke staten waar veel blanken de segregatie wetgeving wilden behouden.

Tussen 1961 en 1965 verloren zesentwintig burgerrechten activisten het leven door tegenstanders van de beweging.¹⁷⁹ Desondanks was de collectieve strijd veranderd, in vergelijking met het protest in Montgomery, vijf jaar eerder. Het kon nu rekenen op uitgebreide mediabelangstelling en het protest vond op nationale schaal plaats. Ondanks de pacifistische houding van veel zwarte Amerikanen nam het geweld toe. Dit leidde tot meer media aandacht. Het was in het voordeel van de gelijke burgerbeweging.

Voor *The Civil Rights Movement* was media aandacht van cruciaal belang.¹⁸⁰ Door media aandacht te genereren kon er een groot publiek worden bereikt en gemobiliseerd. De combinatie van media aandacht met de pacifistische houding van de zwarte Amerikanen en het geweld dat van blanke Amerikanen om zich te verzetten, leidde tot een toenemende steun voor de *Civil Rights Movement*. Hierdoor gaf de toenmalige president Kennedy in 1963 opdracht voor de totstandkoming van een *Civil Rights Bill* (gelijke rechten wetgeving). In juli 1964 werd de *Civil Right Act* door president Johnson ondertekend, nadat deze was goedgekeurd door het Amerikaanse congres.¹⁸¹ In deze wet werd vastgelegd dat raciale discriminatie verboden was in publieke gelegenheden die in privé bezit waren, zoals een café of restaurant. Daarnaast kwam er een einde aan alle vormen van raciale segregatie in publieke gelegenheden. Scholen en andere instituties die door de staat werden betaald of gesteund zouden subsidies verliezen als deze zich discriminerend zouden blijven opstellen. Tot slot zouden processen die konden worden aangespannen door ouders van kinderen die op school te maken kregen met discriminatie betaald worden door de overheid. Een aanvulling op de wetgeving stelde dat discriminatie op grond van sekse, ras, kleur, religie en nationale herkomst op de werkvloer werd verboden.¹⁸² De *Civil Right Act* vormde de wettelijke erkenning van de strijd die de gelijke burgerbeweging was begonnen. Dit betekende overigens niet het einde van de strijd. Het zou nog vele jaren duren voordat segregatie in de zuidelijke staten was uitgebannen. Daarnaast betekende de wet geen direct einde aan de discriminatie in de Verenigde Staten. Desondanks was de wet een mijlpaal in de geschiedenis van de strijd om gelijke rechten te erkennen.

---

¹⁷⁸ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 431; Hans Righart, *De Wereldwijde Jaren Zestig: Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004) 174.

¹⁷⁹ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 443.

¹⁸⁰ Mark Kulansky, *1968: The Year that Rocked the World* (New York 2004) 38.

¹⁸¹ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 481,545.

¹⁸² *Ibidem*, 545.

De *Civil Rights Movement* had een voorbeeldfunctie voor vele groepen en individuen die hun positie in de maatschappij verbeterd wilden zien en erkenning en gelijke behandeling verlangden.¹⁸³ Patterson stelt in zijn boek *Grand Expectations* dat geen enkele beweging in de naoorlogse geschiedenis van de Verenigde Staten een dergelijke invloed heeft gehad op het bewustzijn van rechten voor onder andere vrouwen, homoseksuelen en andere benadeelde groepen in de samenleving.¹⁸⁴ De verschillende groeperingen die in navolging van de *Civil Rights Movement* erkenning en gelijke behandeling verlangden, deden dit doordat zij kritiek hadden op de bestaande status quo en deze wilde veranderen.¹⁸⁵

Vrouwenrechten en de acceptatie van homofilie

In vrijwel de gehele Westerse wereld vond vanaf de jaren zestig de strijd van feministen plaats, die eisen verwoordden tot meer onafhankelijkheid, gelijkheid en persoonlijke rechten voor vrouwen in de samenleving. Daarnaast vond omstreeks dezelfde periode de strijd plaats voor acceptatie en erkenning van homoseksuelen. In het onderstaande zal ik ten eerste ingaan op de strijd van en voor vrouwen en vervolgens die van homoseksuelen.

De positie van de vrouw was veranderd. Niet langer was het huishouden en de zorg voor de kinderen de belangrijkste taak voor de vrouw. De vrouw ging deel nemen aan het arbeidsproces. Het aantal vrouwen dat buitenshuis werkzaam was, nam enorm toe. Daarnaast was er een toename van het aantal vrouwen dat hoger- of universitair onderwijs volgde.¹⁸⁶ In deze context vond het proces voor het bewerkstelligen van politieke en wetgevende gelijkheid plaats. Dit betekende onder andere dat vrouwen meer zeggenschap over eigen lijf en leven verlangden.

De ontwikkelingen en oorzaken voor het ontstaan van een vrouwenbeweging in de Westerse wereld verschilt per land. Daarnaast wijzen schrijvers verschillende oorzaken aan voor het ontstaan van vrouwenbewegingen in Europa en Noord-Amerika. In de Verenigde Staten was de vorming van de *Commission on the Status of Women*, een commissie ingesteld door president Kennedy in 1961, een belangrijk beginpunt. De commissie zorgde er in de Verenigde Staten voor dat een grote groep hoogopgeleide- en politiek actieve vrouwen gingen samenwerken om een rapport voor de commissie tot stand te brengen. Vrouwen die normaal niet samen werkten vormden een gezamenlijk oordeel over de positie van de vrouw in de Amerikaanse samenleving. Uit het onderzoek kwam de ongelijke

---

¹⁸³ Mark Newman, *The Civil Rights Movement* (Edinburgh 2004) 1.

¹⁸⁴ James T. Patterson, *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996) 385.

¹⁸⁵ Edward D. Berkowitz, *Something Happened: a political and cultural overview of the seventies* (New York 2006) 134.

¹⁸⁶ Bruce J. Schulman, *The Seventies: the great shift in American culture, society, and politics* (Cambridge 2001) 161.

positie van de vrouw naar voren. Hieruit bleek dat vrouwen een achtergestelde positie hadden op wettelijk en economisch gebied. Dit betrof alle vrouwen in Amerika, door deze publicaties werden de vrouwen geactiveerd.

Rond de tijd dat het rapport verscheen, in 1963, waren er nog een aantal andere publicaties die de rol van de vrouw in de samenleving aankaartten. Hierdoor werd het een onderdeel van de populaire cultuur. Tot slotte vormde de toevoeging in de *Civil Rights Act* uit 1964 een wapen voor de bestrijding van de ongelijkheid in de Amerikaanse samenleving.¹⁸⁷ In deze toevoeging stond dat discriminatie in alle vormen verboden was.

Een belangrijk proces in de Verenigde Staten was het proces van Roe versus Wade in 1973. In dit proces werd afgedwongen dat vrouwen mochten kiezen voor een abortus.¹⁸⁸ Ook zakelijke rechten moesten worden afgedwongen. Tot aan 1975 konden vrouwen alleen een lening of credit card verkrijgen als zij een geschreven notie bij zich hadden waarin hun man verklaarde dat zij daarvoor toestemming hadden gekregen. Hier kwam een einde aan.¹⁸⁹

In Groot-Brittannië kwam de vrouwenbeweging voornamelijk voort uit de studentenprotesten van de jaren zestig. Eerdere protesten, zoals de hervormingen van de universiteiten en de strijd in Vietnam, hadden geleid tot het ontstaan van organisatie- en mobilisatie structuren, waardoor de vrouwen- en homobeweging op een effectieve wijze hun boodschap naar buiten konden brengen. Daarnaast waren universiteiten en de vredesbewegingen een bron van gelijkdenkende organisaties. Het was niet meer nodig om mensen uit deze groep te overtuigen van het belang van gelijke behandeling en gelijke rechten. Hier werd collectief naar gestreefd, ongeacht het onderwerp. Op basis daarvan stelt de Britse historicus Adam Lent dat succesvolle mobilisatie verdere mobilisatie op andere gebieden teweeg brengt.¹⁹⁰

In Nederland heeft zich gedurende de jaren zestig en zeventig een vergelijkbare ontwikkeling voorgedaan. Hoewel het proces in tegenstelling tot andere Europese landen en de Verenigde Staten langzaam verliep. In 1974 werd door de toenmalige minister-president den Uyl een Emancipatiecommissie ingesteld. In dit decennium kwam er in de Nederlandse maatschappij meer

---

¹⁸⁷ Jo Freeman, *The Women's Movement*, in: Jeff Goodwin en James M. Jasper, *the Social Movements Reader: Cases and Concepts* (Oxford 2003) 26.

¹⁸⁸ Beth Bailey and David Farber, 'Introduction', in: Beth Bailey and David Farber, *America in the seventies* (Kansas 2004) 5.

¹⁸⁹ Beth Bailey, *She 'Can Bring Home the Bacon'*, in: Beth Bailey and David Farber, *America in the Seventies* (Kansas 2004) 108.

¹⁹⁰ Adam Lent, *British Social Movements since 1945: sex, color and power* (Londen 2001) 64.

aandacht voor de positie van de vrouw. Er werden enkele organisaties opgericht die de positie van de vrouw wilden verbeteren. De bekendste organisatie was de Dolle Mina's.¹⁹¹

De homobeweging profileerde zich in Nederland rond de jaren zestig. In deze periode ging de belangrijkste belangenorganisatie COC zich ook nadrukkelijker richten op de integratie van homo's en lesbiennes in de Nederlandse samenleving. Dit leidde er in 1973 toe dat het Nederlandse parlement besloot dat homofilie geen reden mocht zijn om iemand af te keuren voor militaire dienst.¹⁹² De manier waarop de homobeweging in Nederland zich opstelde was kenmerkend voor de opkomst van de vrouwen- en homo bewegingen eind jaren zestig en zeventig. In de vrijere omgeving van de jaren zestig durfde sociale- of etnische minderheden op te komen voor de eigen rechten. Er ontstond ruimte voor openbaar debat. Hoewel er ruimte was ontstaan, betekende dit niet direct verandering.

De wettelijke erkenning met betrekking tot gelijke rechten, erkenning van de geaardheid, of het tegengaan van discriminatie verliep moeizaam. In bijvoorbeeld de Verenigde Staten kreeg de *Equal Rights Amendment* (ERA) te weinig steun van de afzonderlijke Amerikaanse staten. Het grootste nadeel aan de ERA was dat het sterk werd geassocieerd met de strijd voor abortus waarvoor in de Verenigde Staten zeer veel tegenstand bestond. Daarnaast was de dekking van vrouwenorganisaties over de verschillende staten slecht verdeeld, waardoor er in sommige staten vrijwel geen lobby plaatsvond ter ondersteuning van de ERA.¹⁹³ De *gay civil rights legislation* werd begin jaren zeventig voor het eerst geïntroduceerd in het congres. Het duurde echter de gehele jaren zeventig en tachtig voordat de eerste staten antihomo wetgeving verwijderden.¹⁹⁴

In 1993 werd in Nederland de *Wet Gelijke Behandeling* door het parlement goedgekeurd. Deze wet werd door de Nederlandse homobewegingen beschouwd als een wettelijke erkenning van homoseksuelen en lesbiennes. Tevens vormde deze wet een bescherming tegen discriminatie en geweld.¹⁹⁵

Mede door een liberale regering met een meerderheid in het parlement kwam in Groot-Brittannië in een vroeg stadium de abortus wetgeving tot stand. In 1967 werd de *Medical Termination of Pregnancy Act* door het Britse parlement goedgekeurd. Ook de wettelijke acceptatie van homofilie kwam in een vroeg stadium op gang, hoewel in zeer beperkte mate. In 1967 was er

---

¹⁹¹ W. Banning en H.E.S Woldring, *Hedendaagse Sociale bewegingen: achtergronden en beginselen* (Amstelveen 1998) 232.

¹⁹² Ibidem, 236.

¹⁹³ Bruce J. Schulman, *The Seventies: the great shift in American culture, society, and politics* (Cambridge 2001) 169.

¹⁹⁴ Beth Bailey and David Farber, 'Introduction', in: Beth Bailey and David Farber, *America in the seventies* (Kansas 2004) 5.

¹⁹⁵ W. Banning en H.E.S Woldring, *Hedendaagse Sociale bewegingen: achtergronden en beginselen* (Amstelveen 1998) 236.

weliswaar een wet die homoseksualiteit goedkeurde, maar er waren nog tal van restricties aan verbonden.¹⁹⁶

Veranderingen binnen de internationale wetgeving

Vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog ging internationaal recht een steeds belangrijkere rol spelen. Hierdoor is het interessant om te onderzoeken of er ook binnen de internationale wetgeving veranderingen hebben plaats gevonden die voortkomen uit de culturele en maatschappelijke veranderingen van de jaren zestig en zeventig.

De internationale wetgeving is na de Tweede Wereldoorlog drastisch veranderd. Voor de oorlog was er alleen sprake van internationale wetgeving tussen staten. Staten vormden de enige leden binnen het internationale speelveld. Hierdoor hadden individuen geen enkel recht, eventuele belangen van het individu werden beschermd door het land waartoe het individu behoorde.¹⁹⁷ Deze situatie veranderde in 1948 toen de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* werd aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.¹⁹⁸ Mensen die te maken hadden gehad met mensenrechten schendingen vastgelegd in de Verklaring, konden hun situatie internationaal aankaarten. Hierdoor konden mensen een poging doen om de eigen situatie te verbeteren. Voorheen had het individu dit recht niet, en was het individu overgeleverd aan gunsten van de staat. De *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* was een direct gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Dit werd ondermeer onderbouwd door de opstellers van de verklaring. De gruwelijkheden die hadden plaats gevonden tijdens deze oorlog hadden de noodzaak voor het vastleggen van mensenrechten duidelijk gemaakt.¹⁹⁹ De gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog vormden een belangrijk argument voor de bescherming van het individu op het vlak van het internationale recht. Dit om te voorkomen dat een individu ooit nog machteloos stond tegenover de allesoverheersende staat.

In het boek *The Third Wave* beschrijft Samuel Huntington de opvallende democratiseringsgolf aan het eind van de twintigste eeuw. De val van Salazar in Portugal en de transitie van de dictatuur van Franco naar de democratische monarchie van Juan Carlos in de jaren zestig en zeventig. Met de val van de muur en daarmee het symbolische einde van de Koude Oorlog volgde in Oost-Europa een

---

¹⁹⁶ Adam Lent, *British Social Movements since 1945: sex, colour and power* (Londen 2001) 17,13.

¹⁹⁷ Richard Falk, 'Reparations, International Law and Global Justice, in: Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 488.

¹⁹⁸ Ibidem, 489.

¹⁹⁹ Johannes Morsink, *The Universal Declaration of Human Rights: origins, drafting and intent* (Philadelphia 1999) 37.

grote democratiseringstransitie. Communistische experimenten werden terzijde geschoven en een op West-Europees gestoelde democratische overheid werd ingesteld.

In Zuid-Amerika werden een aantal dictaturen die decennialang aan de macht waren aan de kant gezet, om plaats te maken voor een gekozen parlement en staatshoofd. Deze nieuwe democratieën werden geconfronteerd met het gewelddadige verleden van de omvergeworpen regimes. Wat moest er worden gedaan met de symbolen, doctrines, organisaties, wetten, ambtenaren en leiders van de autoritaire regimes? Wat moest er gebeuren als deze regimes zich hadden schuldig gemaakt aan grove schending van mensenrechten uitgevoerd door functionarissen van het regime?. Moest men overgaan tot vervolging of het verleden vergeven en vergeten?²⁰⁰

Huntington stelt dat de regimes die omver werden geworpen in Europa en Zuid-Amerika relatief weinig verschilden met het verleden van 'oude' democratische staten in West-Europa en Noord-Amerika. Dat gewelddadige verleden werd een belangrijk onderwerp in deze maatschappijen door de ontwikkeling van het groeiende bewustzijn van mensenrechten in de jaren zeventig. Dit leidde onder andere tot de mensenrechten wetgeving in de Verenigde Staten. Het ontstaan van mensenrechten organisaties, die het belang van de naleving van de mensenrechtenverdragen door staten toetsten en wereldwijd mensenrechtenschendingen aankaartten, waren van groot belang. Dit wordt ook geconcludeerd door Richard Falk.²⁰¹ Tot slot geeft Huntington aan dat de regering van president Carter (1977-1981) een belangrijke rol heeft gespeeld in de globale verspreiding van kennis en belangen van mensenrechten. Hierdoor konden democratische overheden niet langer de mensenrechtenschendingen in het verleden, door de overheid of een voormalig regime, negeren.²⁰² Dit wordt onderstreept door John Torpey. Hij stelt dat liberale democratieën ook te maken kregen met eisen van herstel voor mensenrechtenschendingen waar de staat zich in het verleden aan had schuldig gemaakt.²⁰³

Geoffrey Robertson laat zich in zijn boek *Crimes Against Humanity* uiterst kritisch uit over de manier waarop staten de mensenrechtenverdragen hadden toegepast na de ondertekening van de mensenrechten verklaring in 1948. De VN wist geen effectief systeem te bewerkstelligen voor de bescherming van de mensenrechten. Ondanks dit gebrek wisten slachtoffers van mensenrechten schendingen zich gesterkt door de mensenrechten initiatieven van president Carter en *The*

---

²⁰⁰ Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the late twentieth century* (Oklahoma 1993) 211.

²⁰¹ Richard Falk, 'Reparations, International Law and Global Justice, in: Pablo de Greiff, *Handbook of Reparations* (Oxford 2006) 489.

²⁰² Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the late twentieth century* (Oklahoma 1993) 212.

²⁰³ John Torpey, 'Introduction: Politics and the Past', in: John Torpey, *Politics and the Past: on repairing historical injustices* (Oxford 2003) 9.

International Covenant on Civil and Political Rights uit 1966. Hoewel toendertijd nog door zeer weinig staten geratificeerd.

Het ontstaan van verschillende mensenrechten organisaties, zoals Amnesty International in 1961, die gingen pleiten voor de slachtoffers van mensenrechten schendingen hielp mee aan het toenemende belang dat werd gehecht aan mensenrechten. De VN slaagde er niet in om regelgeving met betrekking tot mensenrechten schendingen af te dwingen. Desondanks nam de autoriteit van de mensenrechtenverdragen toe, dit kwam doordat het grote publiek in toenemende mate bekend werd met de verdragen en hierdoor ontstond er een bredere acceptatie voor het opleggen en naleven van deze verdragen.²⁰⁴

Conclusie

In de jaren zestig en zeventig hebben zich een aantal ontwikkelingen en gebeurtenissen voorgedaan die desastreus bleken voor de bestaande maatschappelijke orde.

Door de toegenomen welvaart in Westerse landen ontstond er ruimte voor wat, Hans Righart noemt, *immateriële onderwerpen*. De zorg voor primaire levensbehoefte verdween en er ontstond ruimte voor het nastreven van een betere kwaliteit van leven. De *Civil Rights Movement* stond aan de basis van vele groepen en individuen die bescherming en erkenning verlangden van hun rechten. Deze strijd voor zwarte Amerikanen op gelijke rechten was een breuk met het verleden en was een uniek fenomeen in de geschiedenis. Daarnaast speelde een jongeren generatie, die zich anders voelde en vervreemd van alle vormen van overheidsautoriteit, een belangrijke rol. Tot slot de rol van de media en in het bijzonder de komst van de televisie die mobilisatie kon bewerkstelligen, beter dan welk ander medium. Hoewel de macht van media nog moeilijk te doorgronden is.

Het gewelddadige verleden werd een belangrijk onderwerp in deze maatschappijen door de ontwikkeling van het groeiende bewustzijn van mensenrechten in de jaren zestig en zeventig. Een aantal academici wijzen op het belang van mensenrechtenorganisaties die naleving van de mensenrechtenverdragen door staten controleren en mensenrechtenschendingen wereldwijd aanklaarten. De rol van de staat in Westerse landen is veranderd. De basis hiervoor werd gelegd in de jaren zestig en zeventig. Het werd voor de staat in toenemende mate belangrijk om morele integriteit te tonen.

---

²⁰⁴ Geoffrey Robertson, *Crimes against humanity: the struggle for global justice* (Londen 2000) 39,65.

Een eenduidige verklaring voor het ontstaan van eisen door etnische groepen voor de erkenning van historisch onrecht is er niet. Dit blijkt alleen al uit de grote diversiteit aan argumenten van academici die dit fenomeen hebben onderzocht.

Conclusie

In dit onderzoek is stilgestaan bij de bijzondere opkomst van eisen tot erkenning en compensatie van historisch onrecht door etnische groepen. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *In hoeverre is er sprake van een verband tussen maatschappelijke veranderingen in Westerse landen na de Tweede Wereldoorlog en de opkomst van een roep om erkenning van historisch onrecht van verschillende etnische groepen in deze samenlevingen?*

Om een antwoord op deze hoofdvraag te kunnen formuleren, is in Hoofdstuk 1 beschreven door welke etnische groepen eisen tot erkenning en compensatie van historisch onrecht zijn verwoord, waarom deze eisen zijn verwoord en wanneer. Uit dit hoofdstuk blijkt dat er per etnische groep sterke verschillen bestaan voor het moment waarop zij eisen verwoordden en de oorzaken of redenen hiervoor.

Een eerste conclusie uit dit hoofdstuk is, dat het verwoordden van eisen tot erkenning van historisch onrecht niet is begonnen in de jaren zestig en zeventig, maar dat deze eisen door sommige groepen ook al (veel) eerder waren verwoord. In het geval van de inheemse bevolking in de Verenigde Staten, bleek dat indianen al gedurende de hele twintigste eeuw geprobeerd hadden hun situatie te verbeteren, door eisen te verwoorden tot erkenning van historisch onrecht. Dit in tegenstelling tot de Japanse Amerikanen, die eind jaren zestig actief trachtten erkenning te krijgen voor de internering van Japanse Amerikanen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In Hoofdstuk 2 zijn de maatschappelijke ontwikkelingen in de jaren zestig en zeventig van de 20^e eeuw beschreven. In deze periode veranderde de Westerse maatschappij. De welvaart was toegenomen en mensen waren meer dan voorheen in staat zelf keuzes te maken hoe hij zijn of haar leven wilde vormgeven. De groeiende welvaart had tot gevolg dat mensen hun eigen positie konden verbeteren. Naast het toenemend aantal bezittingen dat mensen konden aanschaffen, verlangden mensen ook dat de kwaliteit van leven zou verbeteren. De strijd van de *Civil Rights Movement*, vrouwenrechten en homorechten maakte dat streven zichtbaar. Ook de mensenrechtenverdragen kregen meer bekendheid onder de bevolking. Deze verdragen kregen toenemende autoriteit, ondanks het gegeven dat de deze nog niet door alle staten in de wereld waren geratificeerd. Dit kwam doordat burgers in de Westerse wereld in toenemende mate belang zagen in de bescherming van het individu.

Uit dit hoofdstuk is te concluderen dat in de jaren zestig en zeventig in Westerse landen meer oog kwam voor rechten en onrecht, in de breedste zin van het woord. Vrouwen, homoseksuelen en etnische minderheden gingen hun eisen tot gelijke rechten verwoordden. Doordat deze groepen in

protest kwamen en hun eisen verwoordden, kwam er grote druk op staten te staan om gelijke rechten wettelijk vast te leggen en erkenning en compensatie te bieden voor historisch onrecht.

Er is in Hoofdstuk 2 geprobeerd een geïntegreerd beeld te geven van de diverse argumenten die auteurs aandragen om de opkomst van eisen door etnische groepen voor de erkenning en compensatie van historisch onrecht te verklaren. Barkan, Hellema, Ignatieff, Olick en Coughlin geven specifieke verklaringen om deze opkomst te kunnen duiden. Uit het huidige onderzoek kan geconcludeerd worden dat, in tegenstelling tot de bovengenoemde onderzoekers, voor het ontstaan van eisen tot het erkennen van historisch onrecht geen eenduidig argument aan te dragen is.

Op basis van de conclusies uit Hoofdstuk 1 en 2 kan het volgende antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek worden geformuleerd: directe verbanden tussen de roep of eis om erkenning van historisch onrecht van etnische groepen en maatschappelijke ontwikkelingen in de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn moeilijk zichtbaar of te duiden. Dit wordt bijvoorbeeld geïllustreerd door het geval van de indianen, die al veel eerder eisen tot erkenning van historisch onrecht hadden verwoord en de Japanse Amerikanen die juist wel hun eisen gingen verwoordden in deze periode. Echter, er is wel sprake van een relatie tussen het verwoorden van claims met betrekking tot historisch onrecht en de maatschappelijke ontwikkelingen. In de jaren zeventig groeit maatschappijbreed de aandacht voor rechten en onrecht. Vrouwen en (etnische) minderheidsgroepen streefden naar erkenning van hun positie in de maatschappij. De uitgangspunten en inspanningen van de *Civil Rights Movement* dienden als belangrijk voorbeeld voor tal van groepen in de Amerikaanse samenleving en andere Westerse landen, om gelijkheid of erkenning van de groep te bewerkstelligen. Door welvaart en goede scholing konden etnische groepen zich beter organiseren en laten horen. In die zin kan vastgesteld worden dat er sprake is van een complex en indirect verband tussen maatschappelijke ontwikkelingen in de periode na de Tweede Wereldoorlog en eisen tot erkenning van historisch onrecht van etnische groepen. Deze eisen zijn onderdeel van een groot aantal eisen van groepen in de samenleving. Het stellen van eisen door groepen betreft niet alleen eisen tot erkenning van historisch onrecht, maar ook erkenning van geslacht, seksuele voorkeur, kleur en religie.

Uit het huidige onderzoek blijkt dat er vooral een relatie bestaat tussen de maatschappelijke ontwikkelingen in de jaren zestig en zeventig en de eerste stappen naar erkenning van historisch onrecht door de staat en in minder directe mate, zoals in de hoofdvraag wordt gesuggereerd, over de opkomst van de eisen om historisch onrecht te erkennen. Door de breed gedragen aandacht voor recht en onrecht en de druk op staten om hier wettelijk vorm aan te geven, werd een brug geslagen richting het erkennen van eisen met betrekking tot historisch onrecht.

Literatuurlijst

Zes jaar cel geëist tegen Demjanjuk, *De Volkskrant* (23 maart 2011).

Anaya, S.J., *Indigenous Peoples in International Law* (Oxford 2004) 56.

Bailey, B. en Farber, D., *America in the Seventies* (Kansas 2004).

Banning, W. en Woldring, H.E.S., *Hedendaagse Sociale bewegingen: achtergronden en beginselen* (Amstelveen 1998).

Barkan, E., *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices* (Londen 2000).

Berkowitz, E. D., *Something happened: a political and cultural overview of the seventies* (New York 2006).

Bosworth, R. J.B., *Explaining Auschwitz and Hiroshima: History, writing and the Second World War 1945-1990* (London 1993).

Brooks, R. L. *When Sorry Isn't Enough* (New York 1999).

Connelly, M. en Welch, D., *War and the Media: Reportage and Propaganda, 1900-2003* (Londen 2005).

Dassen, P. en Nijhuis, T., *Gegijzeld door het verleden: controverses in Duitsland van de historikerstreit tot het Sloterdijk-debat* (Amsterdam 2001).

DeGroot, G., *The Sixties Unplugged: A kaleidoscopic history of a disorderly decade* (Londen 2008).

DeGroot, G., *The Seventies Unplugged: A kaleidoscopic history of a violent decade* (Londen 2010).

Diepen, R. van, *Hollanditis : Nederland en het kernwapendeбат 1977-1987* (Amsterdam 2004).

Dubinsky, K., Krull, C., Lord, S., Mills, S. en Rutherford, S., *New World Coming: the sixties and the shaping of global consciousness* (Toronto 2009).

Elteren, M. van, 'The riddles of individualism and community in American and Dutch society', in: *Journal of American Culture* 21: 1 (1998) 43- 81.

Freeman, J., 'The Women's Movement', in: J. Goodwin en J. M. Jasper (eds), *the Social Movements Reader: Cases and Concepts* (Oxford 2003).

Goschler, C. en Ther, P., *Robbery and Restitution: The conflict over Jewish property in Europe* (New York 2007).

- Greiff, P. de, *The Handbook of Reparations* (Oxford 2006).
- Hellema, D., *The Marketization of Historical Justice* (Utrecht 2010) 4.
- Hobsbawn, E.J., 'Etnicity and Nationalism in Europe Today', in: *Antropology Today* 8 (1992) 3-8 .
- Hopper, P., *Rebuilding Communities in an Age of Individualism* (Aldershot 2003).
- Hoskins, A., *Televising War: From Vietnam to Iraq* (Londen 2004).
- Huntington, S.P., *The Third Wave: Democratization in the late twentieth century* (Oklahoma 1993).
- Ignatieff, M., *Etnische Conflicten en het Moderne Geweten* (Amsterdam 1999).
- Kulansky, M., *1968: The Year that Rocked the World* (New York 2004).
- Lent, A., *Britisch Social Movements since 1945* (New York 2001).
- Lenzerini, F., *Reparations for Indigenous Peoples: International and Comparative Perspectives* (Oxford 2008).
- Logt, M. van de, *Renaissance Warriors: the ideology of the American Indian Movement* (Utrecht 1995).
- Maier, C. S., *The Unmasterable Past: History, Holocaust, and German National Identity* (London 1988).
- Marwick, A., *The sixties : cultural revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998).
- Morsink, J. *The Universal Declaration of Human Rights: origins, drafting and intent* (Philadelphia 1999) .
- Nagata, D.K., *Legacy of Injustice: exploring the cross-generational impact of the Japanese American Internment* (New York 1993).
- Newman, M., *The Civil Rights Movement* (Edinburgh 2004) .
- Patterson, J.T., *Grand Expectations: The United States 1945-1974* (Oxford 1996).
- Patterson, J.T., *Restless Giant: The United States from Watergate to Bush v. Gore* (Oxford 2007).

Plessis, M. du en Peté, S., *Repairing the Past? International Perspectives on Reparations for Gross Human Rights Abuses* (Oxford 2007).

Posner, Eric A. en Vermeulen, A., 'Reparations for Slavery and other Historical Injustices', in: *Columbia Law Review* 103 (2003) 689-747.

Righart, H., *De Eindeloze Jaren Zestig: geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995).

Righart, H., *De Wereldwijde Jaren Zestig: Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004).

Robertson, G., *Crimes against humanity: the struggle for global justice* (Londen 2000).

Schulman, B.J., *The Seventies: the great shift in American Culture, Society, and Politics* (Cambridge 2002).

Strickland, R. A., *Restorative Justice* (New York 2004).

Thompson, J., *Taking responsibility for the past: Reparation and historical justice* (Cambridge 2002).

Torpey, J., *Politics and the Past* (Oxford 2003).